

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΕΥΧΟΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»: ΑΡΙΘΜΟΣ 500 (Βασ. Κ. Σταθάκη)	125
ΕΙΡΗΝΗ (Καθηγ. Χριστοφ. Διακοπούλου)	127
ΑΝΑΣΤΑΣΗ (ποίημα Γ. Βερίτη)	134
Η ΑΓΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε' ΚΑΙ Η ΑΓΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ (Β. Χαραλαμποπούλου)	135
Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ (ποίημα Πόπης Δ. Μανωλοπούλου)	138
ΜΝΗΜΟΝΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΟΦΙΑΣ (Δημ. Παπαθανασοπούλου)	146
ΤΟ Η' ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ (Ίωάν. Κατσομήτρου)	150
ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη)	154
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	156

ΕΤΟΣ 52ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1989

ΑΡΙΘ. 500

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

*Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα στά γραφεῖα
τῶν «Ἀκτίνων»*

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α' 500	Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' ἔκδοσις) 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β' 500	ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΜΟΥ 200
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Α' 500	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Β' 500	ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 1000	Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω) 800	ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά κορίτσια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω) 800	ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 250
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ 100	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ 250	ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΑΡΜΟΝΙΑ 400	Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 300
	ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α'. 800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν σὸ τηλεφῶνο τῶν «Ἀκτίνων» 32 35 023

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 52ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1989

Αριθ. 500

ΤΕΥΧΟΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»: ΑΡΙΘΜΟΣ 500

Το τεύχος αυτό είναι το πεντακοσιοστό του Περιοδικού αυτού, που κυκλοφορεί χωρίς διακοπή για πενήντα δύο χρόνια. Το γεγονός αυτό δίνει άφορμη να γίνει κανείς τις εκτιμήσεις του γύρω από τη ζωή και την επίδραση των «Ακτίνων» στο παρελθόν και για τις προοπτικές στο μέλλον. Βέβαια, δόθηκε ή άφορμη με την επέτειο των πενήντα χρόνων από την έκδοση του Περιοδικού τον Δεκέμβριο του 1987 να γραφεί σε συντομία κάτι από την ιστορία του.

Εκείνο που θα ήταν σκόπιμο να αναφερθεί με την τωρινή ευκαιρία του 500ου τεύχους είναι ο σύνδεσμος του Περιοδικού με το αναγνωστικό του κοινό. Χωρίς τον σύνδεσμο αυτόν δεν ξέρω αν θα είχαν επιβιώσει οι «Ακτίνες» και θα συνέχιζαν την έκδοσή τους για έκτη δεκαετία. Και υπάρχουν πολλοί κρίκοι που αποτελούν την αλυσίδα του δεσμού αυτού των αναγνωστών και του Περιοδικού, για το οποίο αποτελεί παγία αντίληψη ότι οι αναγνώστες είναι συνεργάτες.

Θα αναφερθώ στην απλούστερη και τυπικότερη σχέση που είναι η ετήσια συνδρομή και αυτή είναι ένταξη στην πνεύμα της μεταξύ αναγνωστών - Περιοδικού αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας.

Η ετήσια υπενθύμιση στους φίλους συνεργάτες - συνδρομητές του Περιοδικού για την ανάγκη ανανεώσεως της συνδρομής των συνοδεύεται με

την δήλωση ότι με τον τρόπο αυτό συμβάλλουν, σαν συνεργάτες, στο πνευματικό έργο των «Ακτίνων».

Και αυτό δεν αποτελεί φιλοφρόνηση προς το είδος αυτό της «πελατείας» των, αλλά μία συγκινητική πραγματικότητα. Γιατί, εκτός από έντυπο με τη γνωστή του ύλη, οι «Ακτίνες» αποτελούν και μία κίνηση ανθρώπων, ενός ευρύτερου κύκλου που συμπεριλαμβάνει τις ιδέες των και θεωρεί ολόκληρα δικό τους το έντυπο αυτό.

Σε εποχές αδήμονης κυκλοφορίας του Περιοδικού, η προσφορά εργασίας για την αντιμετώπιση των πρακτικών αναγκών εκ του γεγονότος αυτού υπήρξε συγκινητική. Ένα πλήθος ανθρώπων με ένθουσιασμό αλλά και υπευθυνότητα προσέφερε τις υπηρεσίες του κατά κανόντα έθελοντικά για την επιτυχία των σκοπών των «Ακτίνων». Όλοι εκείνοι που ασχολούνται με την σύνταξη και εκείνοι που επιμελούνται με την διάδοση, από τον επισημόνα ως τον στοιχειοθέτη και τον εργαζόμενο νέο που το μοίραζε στα περίπτερα ή τον φοιτητή και μαθητή ως τον ώριμο οικογενειάρχη που εισέπραττε τις συνδρομές, θεωρούσαν και θεωρούν την έθελοντική τους αυτή προσφορά στο περιοδικό ένα από τα σπουδαιότερα πράγματα της ζωής των.

Και δεν είναι μόνο αυτά. Ένας ωραίος θεσμός στην ιστορία του Περιοδικού ήταν - οι παλαιότεροι αναγνώστες θα το θυμούνται - τα «Βρα-

δυνά» τῶν «Ἀκτίνων». Στὴν παλαιὰ αἴθουσα τοῦ κτιρίου τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου», στὴν ὁδὸ Καρύτση 14, γινόταν ἐνώπιον πυκνοῦ ἀκροατηρίου — σημαντικό μέρος τοῦ ὁποίου ἀπαρτιζόταν ἀπὸ νέους φοιτητές — ἡ παρουσίαση τῶν περιεχομένων καὶ ἡ ἀνάλυση τῶν ἀρθρῶν τοῦ Περιδικοῦ. Ἦταν ὁ ζωντανὸς τρόπος ἐπικοινωνίας τοῦ Περιδικοῦ μὲ τὸ ἀναγνωστικό του κοινὸ, πρᾶγμα ποῦ καλλιέργουσε ἕνα πνευματικὸ δεσμὸ καὶ ἔδινε περιεχόμενον στὸν ὄρο «συνεργάτη - συνδρομητή».

Θὰ πρέπει ὅμως νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι μέσα στὸν εὐρύτερο κύκλο τῶν ἀναγνωστῶν ποῦ συνεκίνησε τὸ Περιδικό, ἰδιαίτερο ρόλο ἔπαιξε στὴν πνευματικὴ συγκρότηση τῆς νεολαίας. Χωρὶς νὰ ἀποτελοῦν οἱ «Ἀκτίνες» νεανικὸ περιοδικὸ μὲ τὴν τυπικὴ δημοσιογραφικὴ σημασία, ἐν τούτοις ἡ γένεση καὶ ἡ ἐξέλιξη τῶν ὑπῆρξαν προΐοντα ἐν πολλοῖς νεανικοῦ παλμοῦ, τόσο στὸν τομέα τῆς συντάξεως ὅσο καὶ τῆς διαδόσεως καὶ τῆς ἐν γένει ἐπιδράσεώς των. Καὶ τοῦτο, γιατί ἡ ἰδρυτικὴ του ὁμάδα ἀποτελεῖτο ἀπὸ νέους ἀνθρώπους ποῦ δούλεψαν μὲ ἀφοσίωση καὶ μεθοδικότητα γιὰ τὴν ἄρτια ἐμφάνισή του. Ἐξ ἄλλου, τὸ ποσοστὸ τῶν νέων ἀνάμεσα στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τοῦ Περιδικοῦ γιὰ ἕνα σημαντικό μέρος τῆς ἱστορίας του, ἦταν ἀυξημένο, πρᾶγμα ποῦ συνετέλεσε στὸν κοσμοθεωριακὸ τους καταρτισμὸ μὲ ὅλες τὶς συνέπειές του στὴ χάραξη πνευματικῆς πορείας των.

Εἰδικότερα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν συνήθη ὕλη τοῦ Περιδικοῦ, εἶχε ἀφιερῶσει ἀποκλειστικά δύο στήλες σὲ αὐτοὺς. Εἶναι ἀφ' ἑνὸς «ἡ φοιτητικὴ στήλη» μὲ πανεπιστημιακὰ νέα καὶ μὲ εἰδήσεις ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ τῆ δράση τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως» καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ σελίδα «τῶν νέων ποῦ γράφουν».

Ἄν θὰ δεῖ κανεὶς τὰ ὀνόματα ποῦ ὑπογράφουν τὰ πρωτόλεια ἐκεῖνα ποιήματα, θὰ ἀναγνωρίσει πολλὰ, ποῦ ἀργότερα ἐξελίχθηκαν σὲ δόκιμους

χειριστὲς τοῦ πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου καλλιεργώντας τὰ χριστιανικὰ γράμματα, ἢ καὶ ἄλλα ποῦ, ἀκολουθώντας ἀργότερα μονοπάτια τῆς δικῆς τους ἐπιλογῆς, ἔκαναν αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους στὴν λογοτεχνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας. Καὶ τὸ Περιδικὸ δὲν περιορίζεται μόνο στὴν φιλοξενία τῶν πρωῶμων αὐτῶν δημιουργημάτων τῶν νέων, ἀλλὰ ἴδρυσε κύκλους, στοὺς ὁποίους μετεῖχαν οἱ νέοι αὐτοὶ καὶ μέσῳ τῶν ὁποίων τοὺς ἐβοήθησε νὰ ἀναπτύξουν τὸ ταλέντο τους. Γιατὶ παράλληλα μὲ τὸ Περιδικό, ἐλειτούργησε μίᾳ ἄλλῃ ἀξιόλογη ἐκδοτικὴ προσπάθεια μὲ τὶς ἐκδόσεις «Δαμασκός» ποῦ ἐξέδωσε πολλὰ ἀξιόλογα βιβλία, μεταφράσεις ξένων ἢ καὶ πρωτότυπες δημιουργίες κυρίως νέων λογοτεχνῶν. Μία συλλογὴ ἀπὸ «Χριστουγεννιάτικα διηγήματα» καὶ τὸ «Τραγούδι τοῦ Παιδιοῦ» (ἀνθολογία ποιημάτων γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία), ὑπῆρξαν προϊόντα τῶν λογοτεχνικῶν κύκλων ποῦ ἀνῆκαν στὴν εὐρύτερη προσπάθεια γιὰ τὴ διάδοση τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος καὶ τὴν ἀπάρτιζαν οἱ «Ἀκτίνες», ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος «Δαμασκός» μὲ τὴ συμμετοχὴ μελῶν τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» καὶ τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως».

★

Οἱ καιροὶ ὅμως, ὅπως ἡ καθημερινὴ πραγματικότητα τὸ ἐπιβεβαιώνει, εἶναι πάντοτε κρίσιμοι καὶ ἀπαιτητικοί. Παρὰ ταῦτα, ἡ συνήθεια καὶ ἕνα εἶδος πνευματικοῦ καμάτου χαλαρῶνουν τὴν προσπάθεια ποῦ πρέπει νὰ ἀναπτυχθεῖ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν δυσκόλων περιστάσεων. Γι' αὐτὸ μιά νέα ἐπιστράτευση κυρίως νέων ἡλικιῶν ἀπαιτεῖται, προκειμένου νὰ ἐπανδρώσουν προμαχῶνες τοῦ πνευματικοῦ μετώπου, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑπῆρξε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι καὶ τὸ Περιδικὸ αὐτό, γιὰ νὰ ἀντιποκριθεῖ στὸν ὑψηλὸ του προορισμὸ.

ΒΑΣ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1989

E I P H N H

Ἡ εἰρήνη εἶναι ἓνα παλιό, πολὺ παλιὸ ὄνειρο τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ ὄνειρο αὐτό, φυσικά, γίνεται πῶς ἔντονο μετὰ ἀπὸ τὴ φρίκη ἑνὸς πολέμου πού ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι ζοῦν τοὺς θανάτους, τοὺς ἀκρωτηριασμούς, τὶς καταστροφές, τὶς στερησεις, τοὺς ἐξευτελισμούς καὶ γενικά τὴν ἀγωνία πού προκαλεῖ ἡ ἐνοπλιὴ σύγκρουση τῶν λαῶν.

Μετὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον πέρασαν 44 χρόνια. Ὅμως, παρὰ τὴ μακρὰ εἰρηνικὴ περίοδο πού περάσαμε, τὸ αἴτημα γιὰ παγκόσμιον εἰρήνην εἶναι ἔντονο, πολὺ ἔντονο! Γιατί τάχα; Ἀφοῦ 44 τώρα χρόνια τοῦλάχιστον στίς χώρες τοῦ Βορρᾶ, στίς χώρες δηλαδὴ πού εἶναι οἰκονομικά καὶ τεχνολογικά ἀναπτυγμένες, καὶ ἀπὸ τὶς ὁποῖες βασικά ἐξαρτᾶται ἡ παγκόσμιον εἰρήνη, δὲν ἔχει χυθεῖ οὔτε μιὰ σταγόνα αἷμα σὲ πολεμικὴ σύρραξη, γιατί τέτοια ἀνησυχία; Γιατί τόση ἀναζήτηση τῆς εἰρήνης, ἀφοῦ τόσα χρόνια τώρα ζοῦμε χωρὶς πόλεμον; Ποιά εἶναι ἡ αἰτία τῆς παγκόσμιος ἀγωνίας καὶ προσπάθειας γιὰ εἰρήνη;

Εἶναι βασικὸ νὰ ἔχομε σαφὴ γνώση ποιά εἶναι ἡ εἰρήνη πού ζητᾶμε καὶ γιατί τὴ ζητᾶμε, γιατί τότε μόνο θὰ μπορέσουμε ν' ἀγωνισθοῦμε γι' αὐτὴ καὶ γιατί τότε μόνο ὁ βαθὺς πόθος μας γιὰ εἰρήνην δὲν θὰ γίνεται ἀντικείμενον ἐκμετάλλευσης ἀπὸ τοὺς ἐπιτήδειους.

★

Γιατί, λοιπόν, ζητᾶμε τὴν εἰρήνην; Ἐνας λόγος βέβαιον εἶναι ἡ ἀπειλὴ πού ζοῦμε γιὰ μιὰ παγκόσμιον αὐτοκτονία. Τὰ πυρηνικὰ μέσα πολέμου ἐπαρκοῦν γιὰ νὰ τερματίσουν τὴ ζωὴ στὴ γῆ 26 φορές καὶ μετὰ τὶς συμφωνίες πού ὑπεγράφησαν καὶ αὐτὲς πού προβλέπεται νὰ ὑπογραφῶν ἡ καταστροφικὴ ἱκανότητα τῶν πυρηνικῶν μέσων μαζικῆς καταστροφῆς θὰ περιορισθεῖ στὸ μισό. Ἀλλὰ καὶ ἡ πιθανή

καταδίκη 13 φορές σὲ θάνατον τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητη. Ἀκόμη καὶ ἂν ἀπὸ λάθος ἐκτραγοῦν οἱ ἀτομικὲς βόμβες στὸ χωρὸν ἀποθήκευσής τους εἶναι δυνατὸ νὰ φέρουν τὴν παγκόσμιον αὐτοκτονία. Φοβόμαστε, λοιπόν, τὸν ἀτομικὸ θάνατον, αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα μας; Ἄν τελικά, ἦταν δυνατὸν ν' ἀχρηστευθοῦν ὅλα τ' ἀτομικὰ μέσα πολέμου, τότε θὰ εἴμαστε ἡσυχιοι;

Βέβαιον, γιὰ νὰ ποῦμε καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἂν ἀχρηστευοῦν τὰ πυρηνικὰ μέσα πολέμου θὰ παίρναμε μιὰ βαθειὰ ἀναπνοή, γιατί δὲν θὰ κινδυνεύαμε νὰ πεθάνουμε ἔτσι ὅλοι μαζί. Θὰ μᾶς ἀνακούφιζε, λοιπόν, ἡ κατάργηση τῶν πυρηνικῶν ὄπλων, δὲν θὰ μᾶς ἐξασφάλιζε ὅμως τὴν εἰρήνην. Γιατί τὰ πυρηνικὰ ὄπλα δὲν προκαλοῦν τὸν ψυχρὸν πόλεμον, ἀντίστροφα, ὁ ψυχρὸς πόλεμος προκάλεσε τὴ δημιουργία τῶν πυρηνικῶν ὄπλων. Ἔτσι, ἡ κατάργηση τῶν πυρηνικῶν ὄπλων δὲν σημαίνει τὴν κατάργηση τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Συνεπῶς, ὅσο ὁ ψυχρὸς πόλεμος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, ὁ συναγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν μπορεῖ νὰ συνεχισθεῖ μὲ ἄλλα μέσα. Ποιὸς μᾶς ἐξασφαλίζει ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφευρεθοῦν ἄλλα χειρότερα μέσα ἢ ἀκόμη ὅτι ἡ νέα τεχνολογία μὲ μὴ πυρηνικὰ μέσα δὲν θὰ μπορεῖ νὰ ἔχει ἀνάλογο ἢ καὶ χειρότερον καταστροφικὸ ἀποτέλεσμα;

Γιὰ νὰ ξεκαθαρίσουμε τὸ θέμα καὶ γιὰ ν' ἀποφύγομε τοὺς ἀποπροσανατολισμούς, τὸ πρόβλημά μας, τὸ αἴτημά μας δὲν εἶναι οἱ πυρηνικοὶ ἐξοπλισμοί, ἡ εἰρήνη εἶναι καὶ ἡ εἰρήνη δὲν ἐξασφαλίζεται μὲ τὴν κατάργηση τῶν πυρηνικῶν ἐξοπλισμῶν. Ἄν τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου τὸν δημιουργοῦσαν οἱ πυρηνικοὶ ἐξοπλισμοί, τότε θὰ ἔπρεπε δύο πυρηνικὲς δυνάμεις νὰ εἶναι ἐχθρικές ἢ ἀντίστροφα δύο χώρες μὴ πυρηνικὲς νὰ ἔχουν ἀγαθὲς εἰρηνικὲς σχέσεις. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, εἶναι πυρηνικὲς δυνάμεις, δὲν εἶναι ὅμως χώρες ἐχθρικές καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχαν ἄλλες πυ-

ρηνικές δυνάμεις θά είχαν καταργήσει τὰ πυρηνικά τους όπλοστάσια. Ἀντίστροφα, τὸ Ἰράκ καὶ ἡ Περσία δὲν ἦσαν πυρηνικές δυνάμεις, ὅμως ἀλληλοσπαράσσοντο μὲ πόλεμο γιὰ πολλὰ χρόνια.

★

Ἀντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, πὼς καὶ τὰ πυρηνικά όπλα εἶναι μιὰ σύγχρονη κἀτάρα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ αἰτία, πὸν δημιουργεῖ τὸν ψυχρὸ πόλεμο καὶ τὴν ἀνησυχία μας, πὸν μᾶς κάνει νὰ ζητᾶμε ἐπιμονα τὴν εἰρήνη. Ἡ αἰτία τοῦ ψυχροῦ πολέμου εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης, ἡ κακὴ πρόθεση γιὰ βλαπτικές ἐνέργειες καὶ ἀνατροπῆς τοῦ ἀντιπάλου. Ποιὸς προκαλεῖ τὴν κακὴ πρόθεση; Ἡ ἐγωπάθεια ἀτόμων, κοινωνικῶν ομάδων καὶ λαῶν πὸν καλλιεργεῖ τὴν ἀδιαφορία, τὴν ἐκμετάλλευση, τὴν ἀδικία, τὴν πρόθεση ἀνατροπῆς καὶ συνεπῶς ὀδηγεῖ στὴν ἀντιπαράθεση καὶ στὴ σύγκρουση. Οἱ παρενέργειες τῆς ἐγωπάθειας εἶναι πολλές, οἱ βασικότερες ὅμως, πὸν διαταράσσουν τὴν εἰρήνη, εἶναι ἡ πρόθεση γιὰ στέρηση τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ ἀδικία.

★

Ἡ ἐλευθερία εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ καὶ ἔχει χυθεῖ πολὺ αἷμα γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουν οἱ λαοί. Εἰρήνη, λοιπόν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξει ἂν ἀπειλεῖται ἡ ἐλευθερία καὶ τ' ἀπορρέοντα ἀπὸ τὴν ἐλευθερία ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἐνέργειες, προθέσεις καὶ σχέδια πὸν ἀπειλοῦν τὴν ἐλευθερία καὶ τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα ἢ ἡ ἐμμονὴ στὴ μὴ ἀποκατάσταση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, φυσικὸ εἶναι νὰ προκαλοῦν τὸν ψυχρὸ πόλεμο καὶ νὰ διαταράσσουν τὴν εἰρήνη.

Ἡ ἐλευθερία παραβιάζεται, δυστυχῶς, τόσο ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ Δύση. Πρέπει νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀλήθεια ὁλόκληρη. Μιστὴ ἀλήθεια εἶναι ἓνα ὁλόκληρο ψέμα. Ἡ ἐλευθερία παραβιάζεται ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὶς προσπάθειες ἐπεκτάσεως τῆς κόκκινης δικτατορίας καὶ τὴ Δύση μὲ τὴν ὑποστήριξη

μαῦρων δικτατορικῶν καθεστώτων. Τὸ χρῶμα τῆς δικτατορίας δὲν ἀλλάζει πολὺ τὴ μορφή της. Ὅπου ὑπάρχει ὁλοκληρωτισμὸς δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία, ὑπάρχουν φυλακές, βασανιστήρια καὶ κλινικές, στὶς ὁποῖες εἰσάγονται οἱ ὑγιεῖς γιὰ νὰ βγοῦν ἄρρωστοι, ἄνθρωποι φυτὰ, γιὰτὶ εἶναι ἀντιφρονούντες. Τελευταία, ἔγινε γνωστὸ ὅτι δύο ἑκατομμύρια Σοβιετικοὶ βγῆκαν ἀπὸ τὰ ψυχιατρεῖα. Αὐτὸ, βέβαια, εἶναι παρήγορο καὶ ἐλπίζουμε νὰ σταματήσει αὐτὸς ὁ ἀπάνθρωπος τρόπος πνευματικῆς θανατώσεως. Ἡ ἐλευθερία, ἐπίσης, παραβιάζεται καὶ συνεπῶς παραβιάζεται καὶ ἡ εἰρήνη ἀπὸ τὴν ἀποικιοκρατία, πὸν εὐτυχῶς πεθαίνει καὶ πρέπει νὰ καταργηθεῖ παντοῦ καὶ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σκοπιμότητα τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Πολιτικὴ σκοπιμότης εἶναι ἡ πίστη τῶν μεγάλων, ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι καλὴ μόνο ὅταν ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντά τους, ἄλλως μπορεῖ καὶ νὰ καταπατεῖται. Ὅταν, ὅμως, οἱ μεγάλοι πιστεύουν στὴν ἐλευθερία, ὅταν τοὺς ἐξυπηρετεῖ, φυσικὸ εἶναι νὰ προδίδουν τόσο τὴν ἐλευθερία ὅσο καὶ τὴν εἰρήνη. Εἶπαμε ὅτι ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει ὅταν παραβιάζονται τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ποιὰ εἶναι τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα; Τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς υπερβατικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς χωρὶς διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων γιὰ ὁποιαδήποτε αἰτία χρώματος, φυλῆς ἢ ἐθνικότητος.

★

Ἀναφέρθηκε πὼς ἡ δευτέρα παρενέργεια τῆς ἐγωπάθειας, πὸν διώχνει τὴν εἰρήνη, εἶναι ἡ ἀδικία. Γιὰ παράδειγμα ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ἡ ἀδικία τοῦ καπιταλισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνα γέννησε τὸν μαρξισμό καὶ στὴ συνέχεια οἱ δύο, ἀπὸ τὸν ὕλισμὸ τρεφόμενοι ὁμογάλακτοι ἀδελφοί, ἔφεραν μὲ τὴ σύγκρουσή τους τὴν ἀνθρωπότητα στὸ σημερινὸ ἀδιέξοδο. Καὶ πρέπει νὰ τὸ ποῦμε ξεκάθαρα ὅταν λέμε δικαιοσύνη δὲν ἐννοοῦμε τὴ νομιμότητα. Νόμους κάνουν καὶ τὰ ὁλοκληρωτικά καθεστῶτα πὸν εἶναι τελείως ἄδικοι. Νόμους κάνουν καὶ τὰ ἐ-

λεύθερα καθεστώτα που πολλές φορές είτε άθελγητα είτε ήθελημένα είναι άδικοι, έξυπηρετούν όρισμένα συμφέροντα. Η δικαιοσύνη πηγάζει από τη θεία φύση του ανθρώπου. "Ας θυμηθούμε τον άπόστολο Παύλο που αναφέρει στην προς Ρωμαίους 'Επιστολή του «ούτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος» οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν». 'Η δικαιοσύνη πηγάζει από τὸν ἠθικὸ νόμο τῆς ἀγάπης, τῆς ἀγάπης ὅπως τὴν βίωσε καὶ τὴν παρέδωσε Αὐτὸς που σταυρώθηκε γιὰ τὴν ἀγάπη.

★

'Από τὰ παραπάνω, άβίαστα προκύπτει πὸς ἡ εἰρήνη που ζητᾶμε, εἶναι ἡ ἄρμονική σχέση τῶν ατόμων, κοινωνικῶν ομάδων καὶ λαῶν μὲ ἰσότητα, χωρὶς διακρίσεις, πὸς ἡ ἄρμονική συμβίωση προϋποθέτει ὅτι οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις πρέπει νὰ διέπονται από τὸ θεῖο νόμο τῆς ἀγάπης που ὑπαγορεύει τὸν ἀπόλυτο σεβασμὸ τῆς ἀνθρώπινης καὶ θείας φύσεως τῶν ατόμων καὶ τῶν λαῶν.

"Αν διαταραχθεῖ ἡ ἄρμονία στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν διωχθεῖ δηλαδή ὁ θεῖος νόμος τῆς ἀγάπης, ἂν διωχθεῖ, συνελπῶς, ἡ εἰρήνη, τότε φυσικὰ τὴ θέση της τὴν παίρνει ὁ ψυχρὸς πόλεμος καὶ γενικὰ ἡ βία.

"Αν καταπατεῖται ὁ θεῖος ἠθικὸς νόμος καὶ συνελπῶς ὁ σεβασμὸς τῶν ἀνθρώπων, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης από 'Ανατολή καὶ Δύση, ὅπως εἶδαμε, τότε βέβαια δὲν ὑπάρχει εἰρήνη, γιατί βιάζεται, τότε ὑπάρχει τὸ ἀντίθετο τῆς εἰρήνης, δηλαδή ἡ ταραχή, ἡ ἀγωνία, τὸ ἀγχος, τότε ὑπάρχει αὐτὸ που ζοῦμε σήμερα.

★

Κάποιος, βέβαια, μπορεῖ νὰ ἔχει ἀντιρροήσεις καὶ νὰ μᾶς πεῖ πὸς ἔμένα δὲν μ' ἐνδιαφέρει τί κάνει ἡ 'Ανατολή καὶ ἡ Δύση καὶ οἱ σχέσεις τῶν ατόμων, τῶν κοινωνικῶν ομάδων καὶ τῶν λαῶν. 'Εμένα μ' ἐνδιαφέρει νὰ μὴ γίνεταί πόλεμος. "Αν δὲν ἔχομε αἱματοχυσίες καὶ σκοτωμούς,

μὲ δυσκολίες μὲν, ἀλλὰ καλὰ περνᾶμε 44 χρόνια τώρα!

"Ε, λοιπόν, ἀκοῦστε τί λένε οἱ στατιστικὲς γιὰ τὶς αἱματοχυσίες καὶ τοὺς θανάτους, αὐτῆς τῆς ἐντὸς εἰσαγωγικῶν εἰρήνης.

Σύμφωνα μὲ στοιχεῖα τοῦ Freedom House κατὰ τὸν 20ο αἰῶνα, από τὸ 1900 δηλαδή μέχρι τὸ 1986:

— Στὸς πολέμους, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐμφυλίων, συνολικὰ σκοτώθηκαν 35,7 ἑκατ.

— Στὸ ἐσωτερικὸ τῶν Μαρξιστικῶν καθεστώτων, ἐκτελέστηκαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως 65,2 ἑκατ.

— Στὸ ἐσωτερικὸ τῶν μαύρων δικτατορικῶν καθεστώτων ἐθανατώθηκαν 23,4 ἑκατομμύρια.

— Τὰ ἐλεύθερα Δυτικὰ καθεστώτα συντέλεσαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως στὴ θανάτωση 800.000 περίπου.

'Από τὰ στοιχεῖα που ἀναφέραμε προκύπτει ὅτι αὐτοὶ που σκοτώθηκαν κατὰ τὸν τρέχοντα αἰῶνα, κατὰ τὸ στάδιο τῆς εἰρήνης, εἶναι 3,3 φορές περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς που σκοτώθηκαν στὶς πολεμικὲς συρράξεις. Εἶναι, λοιπόν, εἰρήνη αὐτή;

Εἰρήνη δὲν ἔχομε βέβαια ὅταν γίνονται πόλεμοι. Εἰρήνη, ὅμως, δὲν ἔχομε καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος βιαζόμενος ἀντιστέκεται παθητικά. Δηλαδή, διωκόμενος δὲν λυγίζει, ἐπιμένει νὰ ζεῖ ἐλεύθερος παρὰ τὸ διωγμὸ καὶ τὴ φυλακή, τὴν ἔξορία, τὰ βασανιστήρια, τὴν ψυχολογικὴ κλινική. Αὐτὴ ἡ χωρὶς ὄπλα ἀντίσταση στὸ τέλος νικᾷ τὸ δυνάστη. Θυμηθεῖτε τὴν παθητικὴ ἀντίσταση τῶν Χριστιανῶν τῆς Ρώμης καὶ τῶν 'Ινδῶν τοῦ Γκάντι.

★

Εἰρήνη, λοιπόν, σίγουρα δὲν ἔχομε, γι' αὐτὸ καὶ τόσο ἔντονα τὴ ζητᾶμε. Τὰ εἰρημιστικὰ κινήματα τί κάνουν γιὰ τὴν εἰρήνη που ξεσήκωναν, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τὴν Εὐρώπη στὸ πόδι; 'Υπάρχουν εἰρημιστικὰ καὶ εἰρημιστικὰ κινήματα. Τὰ περισσότερα, μέχρι πρὸ ὀλίγου, κατευθύνοντο ἀπὸ τὴ Μόσχα μέσω τοῦ Διεθνoῦς Συμβουλίου Εἰρήνης, που ἰδρύθηκε ἀπὸ

την Κομμουνισμό το 1944. Τα κομμουνιστικά κόμματα βέβαια ποδηγετούν τις φιλεργητικές εκδηλώσεις της Ευρώπης. Είναι ανάγκη να πούμε, λοιπόν, δυο λέξεις για τα ειρηνιστικά κινήματα που κατευθύνονται από τη Μόσχα και βασικά κυριαρχούν.

Πώς συμβιβάζονται οι ειρηνιστικοί αγώνες με τη σκέψη των Μάρξ, Λένιν, Στάλιν ότι η ειρήνη θα έλθει με την επιβολή δια της βίας του κομμουνισμού σ' όλο τον κόσμο; Με τη βία, γιατί, όπως υποστηρίζει ο Μαρξισμός, κανείς δεν δίνει αυτό που έχει με το καλό. Πώς συμβιβάζονται οι αγώνες ειρήνης με τα τάνκς που έπνιξαν με βία τη φωνή των λαών της Ουγγαρίας, Τσεχοσλοβακίας και Πολωνίας; Πώς συμβιβάζονται οι φωνές ειρήνης με τις φωνές των 32.000 νεκρών, πολλοί από τους οποίους έτάφησαν ζωντανοί στο νέο Άουσβιτς του Άφγανιστάν το Πολ-ε-Τσερχιλ και τις φωνές του διακομμένου λαού αυτής της χώρας, που μαρτυρεί και αγωνίζεται.

Άς δούμε τώρα και τις τελευταίες ειρηνιστικές εκδηλώσεις των συντρόφων της Ευρώπης.

Όταν έγινε γνωστό το 1983 ότι οι ΗΠΑ θα έγκαθιστούσαν στην Ευρώπη τους πυραύλους μεσαίου βεληνεκούς (Πέρσινγκ και Κρούζ) που διέθεταν συνολικά 258 πυρηνικές κεφαλές, ξεσηκώθηκαν σε πορείες διαμαρτυρίας, γιατί έτσι θα προστάτευαν την Ευρώπη. Πολύ ώραία. Έρωπάται: γιατί χαλούσαν τον κόσμο για τις 258 κεφαλές που θα έγκαθιστούσαν οι Άμερικανοί και δεν είχαν διαμαρτυρηθεί για τις 1.750 κεφαλές (των SS-20), δηλαδή τις έπταπλάσιες, που είχαν ήδη εγκαταστήσει οι Ρώσοι;

Στη συνέχεια άρχισαν αγώνες εναντίον του προγράμματος των ΗΠΑ αναπτύξεως του Συστήματος Άμυντικής Στρατηγικής Πρωτοβουλίας, που είναι γνωστό σαν «Ο πόλεμος των Άστρων». Με το σύστημα αυτό, όπως είναι γνωστό, επιδιώκεται να γίνει δυνατή η προστασία του χώρου των ΗΠΑ από τους πιθανόν να έκτοξευθούν εναντίον της πυραύλους. Έρωπάται γιατί διαμαρτύρονται για τις έρρευες που ξεκινούν από τις ΗΠΑ κι όχι

γι' αυτές που ξεκίνησαν από το 1968 από τη Σοβιετική Ένωση. Άς σημειωθεί ότι η Ρωσία έχει κάνει 20 δοκιμές για την ανάπτυξη αυτού του συστήματος έναντι μιάς των ΗΠΑ μέχρι το 1986.

Ό ουδέτερος, ο αντικειμενικός και αμφίπλευρος αγώνας για την ειρήνη είναι αποδεκτός και δίκαιος και μπορεί να έχει καρπούς. Ό μονόπλευρος όμως αγώνας που αποσκοπεί στον άφοπλισμό της Δύσεως με το σύνθημα «καλύτερα κόκκινοι παρά νεκροί» έξυπηρετεί την ειρήνη με την υποδούλωση των λαών στη Μόσχα και επιβεβαιώνει την αντίληψη του Λένιν ότι «σαν έσχατος αντικειμενικός στόχος η ειρήνη δεν είναι παρά ο κομμουνιστικός έλεγχος της ύφηςλου».

★

Όποτερα από όσα αναφέρθηκαν, γεννᾶται το ερώτημα, σε τί αποβλέπουν οι διαπραγματεύσεις και οι συναντήσεις κορυφής των υπερωνάμεων. Κάθε μία από τις δύο χώρες έχει τους δικούς της λόγους μα και οι δυο αντιμετωπίζουν ένα κοινό πρόβλημα. Την οικονομική αίμορραγία που προκαλείται από τον συναγωνισμό των έξοπλισμών. Το 1974 οι πολεμικές δαπάνες ανήλθαν στα 400 δισεκατομμύρια δολάρια. Το 1984 οι δαπάνες έξοπλισμών έφθασαν τα 800 δισεκατομμύρια δολάρια. Δηλαδή μέσα σε δέκα χρόνια οι άμυντικές δαπάνες αύξηθηκαν κατά 100%. Δηλαδή παρουσίασαν αύξηση λιγώτερο από 10% το χρόνο. Το 1985 οι πολεμικές δαπάνες έφθασαν το ένα τρισεκατομμύριο. Δηλαδή μέσα σ' ένα χρόνο αύξηθηκαν κατά 25%. Ποιά χώρα άντέχει σ' αυτή την ιαχύτητα ανάπτυξεως των δαπανών του πολέμου, όταν το έθνικό της προϊόν αυξάνεται κατά όλίγες μονάδες μόνο ή και καθόλου;

Συνεπώς, οι ήγέτες των δύο χωρών έχουν αντιληφθεί πως ο έπιταχυνόμενος συναγωνισμός των έξοπλισμών σίγουρα οδηγεί και τις δύο χώρες σε οικονομική καταστροφή κι ακόμη αντιλαμβάνονται πως τα μέσα που έτοιμάζουν δεν μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν γιατί δεν θα ζήσει κανείς. Ειδιόστερα οι ΗΠΑ με την

οικονομική αίμορραγία των έξοπλισμών αντιμετωπίζου την παθητικότητα του Δημοσίου Προϋπολογισμού και του Ίσοζυγίου Πληρωμών και την αντίδραση του λαού για την περικοπή πολλών κονδυλίων των κοινωνικών κρατικών προγραμμάτων.

Αντίστοιχα, ή Σοβιετική Ένωση, που βρίσκεται σε πολύ χειρότερο οικονομικό έπίπεδο, αντιμετωπίζει μιὰ παρατεινόμενη οικονομική στασιμότητα, χαμηλό κατά κεφαλή εισόδημα και έλλειψη τροφίμων. Και τὰ δλοκληρωτικά καθεστώτα δέν μπορούν ν' άγνοούν έπί πολλά έτη τή δυσαρέσκεια του λαού τους.

Η Σοβιετική Ένωση και ο νέος της άρχηγός έπιδιώκει τήν οικονομική ανάκαμψη και τήν αύξηση τής παραγωγής τροφίμων και γενικά των καταναλωτικών αγαθών. Η ανάκαμψη και ή αύξηση τής παραγωγής άπαιτούν έπενδύσεις. Συνεπώς, είναι ανάγκη να γίνει άνακατανομή των πόρων και από τους έξοπλισμούς να μεταφερθούν στις παραγωγικές έπενδύσεις. Η Σοβιετική Ένωση άκόμη γνωρίζει ότι ύστερεϊ σοβαρά στη νέα τεχνολογία και στήν ταχύτητα ανάπτυξέως της έναντι των ΗΠΑ, τής Ίαπωνίας και τής Εδρώπης και συνεπώς ή σημερινή της ύπεροπλία δέν σημαίνει πολλά για τó μέλλον, λαμβάνοντας ύπ' όψιν τή φιλελευθεροποίηση τής Κίνας, τήν ταχυτάτη ανάπτυξή της και τή συνεργασία της με τήν ΕΟΚ και τς ΗΠΑ.

Από όσα έλέχθησαν λοιπόν, πιέζονται και οι δύο πλευρές να έλθουν σε συμφωνία διακοπής του συναγωνισμού και σοβαρής μειώσεως των έξοπλισμών με τρόπο που να διασφαλίζει και τς δύο πλευρές. Πιέζονται και οι δύο πλευρές για τή διακοπή του συναγωνισμού και τή σοβαρή μείωση των έξοπλισμών διότι:

α) Απεδείχθη πώς αυτός ο συναγωνισμός είναι μάταιος, άφού τὰ μέσα καταστροφής που έτοιμάζουν, άν χρησιμοποιηθούν σε περίπτωση πολεμικής συρράξεως, δέν θα υπάρχουν νικητές και ήττημένοι, αλλά μόνο πεθαμένοι, όχι μόνο στο χώρο των δύο ύπερδυνάμεων, αλλά σ' όλη τή γή.

β) Διότι, ένώ ο συναγωνισμός αυτός είναι μάταιος, οδηγεί στήν οικονομική τους

καταστροφή και

γ) Διότι οι λαοί τους και οι λαοί όλου του κόσμου προτιμούν τή ζωή από τήν αυτοκτονία και ή κοινή γνώμη άσκει έπιρροή στις αποφάσεις των μεγάλων.

Όλος ο κόσμος περιμένει αυτή τή συμφωνία και θα αισθανθεί μεγάλη άνακούφιση όταν τή δει πραγματοποιουμένη. Μια τέτοια συμφωνία, πέρα από τήν άπομάκρυνση του κινδύνου μιās παγκόσμιας αυτοκτονίας, θα έχει σοβαρή ευεργετική έπίδραση στις οικονομίες των δύο ύπερδυνάμεων και των συμμάχων τους που θα μειώσουν τς στρατιωτικές δαπάνες τους. Άκόμη φυσικό είναι να συμβάλει και στήν ανάπτυξη των φτωχών χωρών, διότι αυτές άφ' ένός θ' αύξήσουν τς έξαγωγές τους σε πρώτες ύλες και άφ' έτέρου οι πλούσιες χώρες θα έχουν τή δυνατότητα να τους προσφέρουν μεγαλύτερη οικονομική βοήθεια.

Η άναμεινόμενη συμφωνία των μεγάλων θ' άνακουφίσει τους λαούς, τήν ειρήνη όμως δέν θα τή φέρει. Η ειρήνη, όπως ήδη άναφέρθηκε, δέν είναι θέμα μόνο έξοπλισμών, είναι θέμα έμπιστοσύνης, ειλικρινών διαθέσεων, συνεργασίας, αλληλεγγύης, σεβασμού του ανθρώπου, τής έλευθερίας του και των δικαιωμάτων του. Είναι άντιληπτό ότι ύπάρχει άκόμη άποσταση στήν ανάπτυξη μιās τέτοιας συνεργασίας μεταξύ τής Άνατολής και τής Δύσεως.

★

Γεννάται λοιπόν τó έρώτημα: Τό όνειρο τής ειρήνης μπορεί να γίνει πραγματικότητας στο μέλλον; Για ν' άπαντηθεί αυτό τó έρώτημα χόρημο θα ήτο να δοϋμε τι είπαν οι μετά Χριστόν φιλόσοφοι. Πολλοί φιλόσοφοι μίλησαν για τήν ειρήνη και τόν πόλεμο, όπως ο Hobbes, ο Locke, William James, ο Hamilton, ο Montaigne, ο Rousseau, ο Freud, ο Machiavelli και άλλοι. Όμως οι βασικώτεροι όλων στο θέμα αυτό ύπήρξαν, κατά τή γνώμη μου, ο Hegel και ιδιαίτερα ο Kant. Δέν είναι δυνατό έδώ να γίνει άναφορά σ' όλους αυτούς. Δυνατό όμως είναι να παρουσιασθεί τó συμπέρασμα στο όποιο

καταλήγουν. Κατά τη γνώμη τῶν περισσοτέρων, οἱ πόλεμοι ὀφείλονται στὴν ἐσωτερικὴ κατάρπτωση τοῦ ἀνθρώπου. Κατά τὴ γνώμη τοῦ Hegel καὶ Kant, ὁ πόλεμος εἶναι ἓνα ἀναγκαῖο κακὸ, γιὰτὶ ἡ μακρὰ εἰρήνη καλλιεργεῖ τὸ ἐμπορικὸ πνεῦμα, τὴν πλουτομανία καὶ ματαιοδοξία κι ἔτσι ὑποβαθμίζεται ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναπτύσσεται ἡ διαφθορά. Συνεπῶς, οἱ πόλεμοι δὲν πρέπει ἀπόλυτα νὰ κατηγοροῦνται γιὰτὶ ἀπαλλάσσουν τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὴν κατάρπτωση καὶ τὴν στασιμότητα καὶ τελικὰ βοηθοῦν στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπάρχουν, βέβαια, βασικὲς διαφορὲς μεταξύ Hegel καὶ Kant. Ὁ Hegel θεωρεῖ τὸν πόλεμο ἀναγκαῖο καὶ ἀναπόφευκτο, ὁ Kant ὅμως ἀρνεῖται νὰ ἔλθει σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα. Ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ πόλεμος ἀνεβάξει τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὴν στασιμότητα καὶ τὴν φθορά, εἶναι πολὺ ἀμφισβητήσιμη. Γιὰτὶ ὁ πόλεμος ἀνεβάξει τὸν ἀνθρώπο; Λίγα ἐγκλήματα καὶ ἀνηθικότητες καὶ βιασμοὶ καὶ ἐξευτελισμοὶ καὶ γενικὰ ἀπάνθρωπες πράξεις γίνονται κατὰ τὸν πόλεμο; Ποιὸν ἐξυπώνει ἡ βία, τὸν βιαζόμενο ἢ τὸν βιαστή. Πολὺ ὀρθὰ ὁ Montaigne παρατηρεῖ: «Τὴν ἐπιστήμη τῆς καταστροφῆς καὶ θανατώσεως τοῦ εἶδους μας, δηλαδὴ τῶν συνανθρώπων μας οὔτε τὰ κτήνη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζηλέσουν». Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ πόλεμος ἐξυπώνει τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὴν φθορά πὸν πέφτει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς εἰρήνης, δὲν θὰ ἦτο λογικότερο οἱ ἀνθρώποι ἀντὶ νὰ ἀλληλοσκοτώνονται καὶ ν' ἀλληλοκαταστρέφονται γιὰ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν φθορά τους ν' ἀγωνίζονται κατὰ τὸ στάδιο τῆς εἰρήνης γιὰ νὰ μὴ διαφθείρονται; Δὲν θὰ ἦτο λογικότερο νὰ πολεμηθεῖ ὁ πόλεμος μὲ ἀγῶνες γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ διαφθορά καὶ ἡ διαστροφή δὲν θεραπεύονται ἀσφαλῶς μὲ τὴ βία καὶ τὸν πόλεμο, μὲ τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου στὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση του θεραπεύονται.

Οἱ φιλόσοφοι ὀρθὰ διεπίστωσαν ὅτι ἡ νοσογόνος αἰτία τῶν πολεμικῶν συρράξεων εἶναι ἡ ἠθικὴ κατάρπτωση. Ἡ ἀποδοχή ὅμως τοῦ πολέμου ὡς θεραπευτικοῦ μέσου εἶναι λογικὰ ἀπαράδεκτη. Τὸ ἐρώ-

τημα συνεπῶς παραμένει, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγηθοῦμε στὴν εἰρήνη;

★

Οἱ φιλόσοφοι τὸ πρόβλημα τῆς εἰρήνης δὲν τὸ ἔλυσαν. Ἄς δοῦμε τώρα πῶς ἐπηρεάζουν τὸ πρόβλημα τῆς εἰρήνης οἱ σύγχρονοι ἐξελίξεις.

Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ μεγάλων μεταβολῶν, μεγάλων ἐξελίξεων. Οἱ ἐξελίξεις εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀνθρώπινης ἀποτυχίας σὲ παγκόσμια κλίμακα.

Ἡ ἀποτυχία δὲν ἀναφέρεται μόνο στὴν ἀπειλὴ μιᾶς παγκόσμιας αὐτοκτονίας, μὲ τὴν ἔκρηξη ἑνὸς πυρηνικοῦ πολέμου, πὸν ἤδη ἀναφέρθηκε, ἀλλὰ μιᾶς αὐτοκαταστροφῆς πὸν εἶναι ἀποτέλεσμα ποικίλων συγκρούσεων¹ καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀδιαφορίας τῶν ἰσχυροτέρων πρὸς τοὺς ἀσθενέστερους καὶ ὅλων μαζί ἀπέναντι τῆς φύσεως καὶ τῆς γῆς γενικώτερα.

Αὐτὴ ἡ ἀποτυχία βοήθησε τὸν ἀνθρώπο ν' ἀντιληφθεῖ μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, τὴν ἀλληλεξάρτηση τῶν ἀνθρώπων, τῶν κοινωνικῶν ομάδων καὶ τῶν λαῶν καὶ τὴν ἀλληλεξάρτηση τῶν ἀνθρώπων, τῆς φύσεως καὶ τῆς γῆς πὸν τοὺς φιλοξενεῖ. Ἐγινε ἀντιληπτό, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ὅτι ὁ ψυχρὸς πόλεμος ὀδηγεῖ στὴν οικονομικὴ αὐτοκαταστροφή καὶ πῶς μιὰ διεθνῆς σύγκρουση ἰσοῦται μὲ παγκόσμια αὐτοκτονία. Ἐτσι ἐγκαταλείπεται ὁ ψυχρὸς πόλεμος καὶ ἡ ἰδέα τοῦ πολέμου καὶ συνεπῶς τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ ἀρχίζει νὰ καλλιεργεῖται ἡ ἀντίληψη πῶς οἱ διαφορὲς δὲν λύνονται ἢ δὲν πρέπει νὰ λύνονται μὲ πόλεμο.

Ἐγινε ἀντιληπτό, ὅτι ὁ οὐρανός, ἡ ἀτμόσφαιρα, ἡ θάλασσα εἶναι κοινὰ καὶ ἡ ἀπὸ ὀποιαδήποτε χώρα καταστροφή τους ἀπὸ ἀδιαφορία καὶ ἔλλειψη σεβασμοῦ πλῆττει τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς γῆς χωρὶς διακρίσεις. Ἡ διατήρηση τῆς κοινῆς κατοικίας, τῆς γῆς δηλαδὴ, γιὰ τὴν ἐπιβίωση ὅλων, διακηρύσσεται ὅτι ἐπιβάλλει τὴ συνεργασία τῶν λαῶν τῆς ὑψηλοῦ μὲ ἀδελφσύνη.

Ἐγινε ἀντιληπτό, πῶς τὰ τροπικὰ παρθένα δάση Ἀφρικήs, Ἀσίας, Ἀμαζονίου καλύπτουν μόνο τὸ 7% τῆς ἐπιφανείας τῆς

γῆς, ἀλλὰ τὸ 50%—80% τῶν εἰδῶν ζώων τοῦ πλανήτου. Τὰ δάση αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ πηγὴ πλούτου, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἀκόμη μελετηθεῖ παρὰ μόνον μικρὸ του μέρους.

Ὁ πλοῦτος αὐτὸς βέβαια ἀνήκει στὶς χώρες ποὺ βρίσκονται τὰ τροπικὰ δάση, ὅμως ἡ σταδιακὴ καταστροφὴ τους ἐπηρεάζει ὅλους, γιατί ἐπηρεάζει τὸ κλίμα ὅλης τῆς γῆς καὶ τὴ δυνατότητα ἀντλήσεως γνωστῶν καὶ ἀγνώστων ἀκόμη πρώτων ὑλῶν γιὰ τὴν παραγωγὴν φαρμάκων² καὶ χαρακτηριστικῶν ποῦ μέσω τῆς γενετικῆς αὐξάνεται καὶ θὰ αὐξάνεται ἡ παραγωγικότητα φυτῶν καὶ ζώων γιὰ τὴν ἐκτροφή καὶ συντήρηση τῶν πληθυσμῶν τῆς γῆς. Ἀπὸ τὰ δάση αὐτὰ ἀντλοῦνται ἐπίσης μεγάλες ποσότητες ξυλείας, ἡ ὁποία μὲ τὸ χρόνο γίνεται σπανιότερη.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, οἱ λαοὶ τῆς γῆς, καὶ ἰδιαίτερα τῶν πλουσίων καὶ ἀνεπτυγμένων χωρῶν, δὲν μποροῦν νὰ μένουν ἀδιάφοροι, καὶ ἤδη ἄρχισαν νὰ παρεμβαίνουν γιὰ νὰ σταματήσει ἡ καταστροφὴ τῶν τροπικῶν δασῶν καὶ γιὰ ν' ἀρχίσει ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ἀναβίωσή τους μὲ τὴν παροχὴ οικονομικῆς καὶ τεχνικῆς βοήθειας. Ἡ βοήθεια αὕτη ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ βοηθήσει τοὺς κατοίκους αὐτῶν τῶν δασῶν καὶ τοὺς ὁμοίους πληθυσμοὺς νὰ βελτιώσουν τὸ εἰσόδημά τους καὶ τὸ βιοτικό τους ἐπίπεδο χωρὶς τὴν καταστροφὴν πηγῶν ζωῆς καὶ παραγόντων τοῦ κλίματος ὅλης τῆς γῆς.

Ἀκόμη μὲ τὸ χρόνο γίνεται ἀντιληπτό καὶ συνειδητοποιεῖται ὅτι τὰ προβλήματα τῶν φτωχῶν χωρῶν πρέπει νὰ εἶναι προβλήματα καὶ τῶν πλουσίων. Τόσο γιατί οἱ εὐπορες χώρες ἀντλοῦν ἀπὸ τὶς φτωχὲς πρώτες ὕλες, ὅσο καὶ διότι τὰ προβλήματα σήμερα διεθνοποιοῦνται. Ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἐξαθλίωση ὠριμένων πληθυσμῶν τῆς γῆς γίνεται ἀντιληπτό πὼς δὲν εἶναι μόνον ὄνειδος καὶ ντροπὴ γιὰ τοὺς πλουσίους λαοὺς ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ ἀπειλὴ γιὰ τὸ σύγχρονο πολιτισμὸ.

Ἀκόμη ἡ ἀποτυχία τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων μὲ τὴ στέρηση τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἀντίθεση τῆς νομενκλατούρας καὶ προλεταριάτου καὶ τὴν οικονομικὴ ἀποτελμάτωση καὶ ἀνέχεια, ἀπομυ-

θοποίησε τὸν Μαρξισμό καὶ ἄρχισε μιὰ διαδικασίαν ἀποκαταστάσεως τῆς παραγωγικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου γενικότερα.

Ἡ ἀποτυχία τῶν καπιταλιστικῶν καθεστώτων, λόγω τῆς ἀντιθέσεως ἐργοδοτῶν - ἐργατῶν, ἡ ὁποία εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴ μείωση τῆς παραγωγικότητος, τὶς ζημίες καὶ τὴν ἀνεργία, ὀδήγησε σ' ἕνα νέο δρόμο συνεργασίας καὶ στὴν ἀναζήτηση συμπτώσεως τῶν ἐπιδιώξεων τῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν ἐργαζομένων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου μὲ σεβασμὸ μιᾶς ὁλοκληρωμένης ἀνθρώπινης προσωπικότητος μὲ ἠθικὲς καὶ οικονομικὲς ἀνάγκες³.

Τὸ μάθημα ποὺ ἔδωσε ἡ ἀποτυχία τῆς ζωῆς τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς ἀδιαφορίας ἦτο, ὅπως εἶδαμε, τὸ πνεῦμα τῆς διεθνούς καὶ τῆς κοινωνικῆς συνεργασίας. Ἡ ἐμπειρία αὕτη ἐνισχύθηκε ἀπὸ τὴν ἀναπτυσσόμενη θεωρίαν τῶν συστημάτων ποὺ ἐξεπλήθησε ἀπὸ τὴ βιολογία καὶ ἐπηρεάζει πολλοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ θεωρία αὕτη βοήθησε νὰ γίνει ἀντιληπτό ὅτι κάθε ἄνθρωπος, κάθε κοινωνικὴ καὶ οικονομικὴ μονάδα ἰδιωτικοῦ ἢ δημόσιου χαρακτήρα καὶ ἀνεξάρτητα τοῦ μεγέθους της, κάθε χώρα, τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ὅλη ἡ γῆ, τὸ σύνολον ἀποτελοῦν ἕνα ἐνιαῖο σύστημα. Ἀποτελοῦν δηλαδή μιὰ ἐνότητα ἀλληλοεξηρητημένων καὶ ἀλληλοεπηρεαζομένων παραγόντων. Στὸ σύστημα αὐτὸ κάθε μονάδα ὑπάρχει γιὰ νὰ στηρίζει καὶ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὸ σύνολο καὶ τὸ σύνολο ὑπάρχει γιὰ νὰ στηρίζει καὶ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὴ μονάδα. Ἔτσι τὰ μαθήματα τῆς ἀποτυχίας καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξη βοήθησαν νὰ διακηρυχθεῖ ἀπὸ στόματα μεγάλων Ἀνατολῆς καὶ Δύσης ὅτι ἡ ἀλληλεξάρτησις τῶν λαῶν ἐπιβάλλει τὴ διεθνήν συνεργασία.

Ἐρωτᾶται, λοιπόν, αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς διεθνούς συνεργασίας καὶ ἐνότητος δὲν θὰ φέρει τὴν εἰρήνην;

★

Αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς διεθνούς συνεργασίας καὶ ἐνότητος ἀναμφίβολα βοηθᾷ τοὺς λαοὺς νὰ πλησιάσουν τὴν εἰρήνην, δὲν τὴν βιώνουν ὅμως ἀκόμη. Ἡ βίωσις τῆς εἰρή-

νης προϋποθέτει την αγάπη, χωρίς αγάπη δεν υπάρχει αρμονική, αλλά αναγκαστική συμβίωση και η αναγκαστική συμβίωση είναι γεμάτη ιδιοτέλειες, καχυποψίες, έλλειψη εμπιστοσύνης, δεν είναι ειρηνική.

Το πρόβλημά μας δεν είναι μια οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας, είναι η αρμονική ένωση μέσα σε μια ατμόσφαιρα αγάπης και γαλήνης. Το πρόβλημά μας δεν είναι το πώς κατ' ανάγκη θα ζήσουμε όλοι μαζί μέσα σ' ένα καταφύγιο κνηγμένοι από την άποτυχία μας, που καθ' ένας ζει μέσα σε μια μάζα, ξένος κι άγνωστος υποφέροντας τους άλλους με καρτερία. Το πρόβλημά μας είναι το πώς θα ζούμε σε μια ατμόσφαιρα που η παρουσία των άλλων θα είναι πηγή χαρῶς και αγάπης, που καθ' ένας μέσα σ' αυτή την ένωση θα διατηρεί την προσωπικότητα και την ταυτότητά του και θα σέβεται, θα προσέχει και θα συμπαρίσταται τους άλλους ανάλογα με τις δυνατότητες που έχει.

Το πνεῦμα τῆς συνεργασίας τῶν λαῶν ὁπωσδήποτε είναι ένα θετικό βῆμα, ἴσως είναι ένα μεγάλο βῆμα γιὰ τὴν εἰρήνη. Εἴμαστε ἴσως ἡ πρώτη γενιά πὺν συζητᾶμε καὶ ζητᾶμε ἔντονα τὴν εἰρήνη σάν ἀποτέλεσμα τοῦ συμπεράσματος ὅτι ἡ εἰ-

ρήνη εἶναι δυνατὴ γιὰτὶ εἶναι ἀναγκαῖα. Ἡ γενιά μας εἶναι ἀνάγκη νὰ κάνει κι ἓνα ἄλλο βῆμα, ἓνα μεγάλο βῆμα, μεγάλο γιὰ τὴ σημασία πὺν θὰ ἔχει, ἓνα βῆμα αγάπης.

Σήμερα εἶναι ἀνάγκη, ὅσον ἴσως ποτὲ ἄλλοτε, οἱ ἄνθρωποι νὰ βιώσουν τὴν αγάπη, γιὰ νὰ βιώσουν καὶ τὴν πολυπόθητη εἰρήνη. Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ βιώσουν οἱ ἄνθρωποι τὴν αγάπη, ὅπως τὴ βίωσε Ἐκεῖνος πὺν ἀπλώσε τὰ χέρια Του πάνω στὸ Σταυρὸ γιὰ ὅλη τὴν Οἰκουμένη.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς
Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν

(1) Βλ. σχετικὸ ἄρθρο στὸ Περιοδικὸ «Ἀκτίνες»: «Ἀνθρώπινη ἀντίθεση καὶ κοινωνικοοικονομικὸ χάος», τόμ. 1987, σ. 65.

(2) Τὸ 25% τῶν παραγομένων φαρμάκων τῶν Η.Π.Α. προέρχεται ἀπὸ πρῶτες ὕλες πὺν ἀντλοῦνται ἀπὸ τὰ τροπικὰ δάση. Βλ. «The vanishing jungle» Economist. October 15, 1988.

(3) Βλέπε σχετικὸ ἄρθρο στὶς «Ἀκτίνες» τοῦ Ἰανουαρίου 1989 μὲ τίτλο «Τὸ Κοινωνικὸ πρόβλημα καὶ ὁ ἄνθρωπος».

Α Ν Α Σ Τ Α Σ Η

Ἀνάστασή ἴναι. Κι ἡ ψυχὴ
δὲ νοιώθει τῶρα μοναχὴ
καθῶς ἔχτες καὶ πρῶτα.
Κάποιος θαδίζει στὸ πλευρό,
τῆς ἀπαλαίνει τὸ σταυρό,
σπογγίζει τὸν ἰδρῶτα.

Χριστὸς Ἀνέστη! Τὸ χαρτί
σκίστηκε πάνω στὴ γιορτὴ
κι ὁ ἄνεμος τὸ πήρε.
Πᾶτε παλιοὶ λογαριασμοί,
μαύρης θλαστήμιας πειρασμοί
καὶ λογισμὲ σύ, στεῖρε.

Ἀνοιξη μπῆκε γιὰ καλὰ,
κι ἡ ἀγράμπελη μοσκοβολᾷ
κι ἡ πασχαλιὰ εὐωδιάζει.
Πῆδα καὶ χόρευε ψυχὴ
πὺν σ' ἔλιωσ' ἡ ἀπαντοχὴ
καὶ τὸ πικρὸ μαράζει.

Ἀνοιξη μπῆκε γιὰ καλὰ,
κι ἡ θάλασσα παιζογελαῖ
κι ἀνθίζουν οἱ κῆποι ἐντὸς μου.
Πλάκες, πὺν στέκατε θαριεῖς
στά μνήματα καὶ στὶς καρδιές,
σᾶς ἔσπασε ὁ Χριστὸς μου!

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Η ΑΓΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε' ΚΑΙ Η ΑΓΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἡ ἀνακήρυξη τῶν ἀγίων στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία συνήθως γίνεται μέ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὸ θίο καὶ τὴν πολιτεία τοῦ ἀγίου καὶ ἀποφασίζει μέ εἰδικὴ πράξη τῆς γιὰ τὴν ἀγιοποίησίν του καὶ τὴν ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς ἀγιοότητάς του. Προηγείται ὅμως, κατὰ κανόνα, ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀγιοότητάς τοῦ θίου τοῦ ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ κοινὴ πίστη τοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἀγιοότητά του, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐπίσημη ἀναγνώριση. Αὐτὸ ἔγινε καὶ στήν περίπτωση τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ὁ ἔθνομάρτυρας Πατριάρχης εἶχε ἀναγνωρισθεῖ ὡς ἅγιος ἀπὸ τὸ λαὸ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ σὲ πολλὰ μέρη τιμοῦντο ὡς ἅγιος στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα καὶ κυρίως μετὰ τὸ 1871, ὅταν τυπώθηκαν οἱ πρῶτες ἀκολουθίες γιὰ τὸν ἑορτασμό τῆς μνήμης του.

Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ ἡ λαϊκὴ πίστη, γιὰ ν' ἀνακηρυχθεῖ κάποιος ὡς ἅγιος, οὔτε καὶ ὁ μαρτυρικὸς θάνατος μόνον. Ἀπαιτεῖται καὶ ἡ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀγιοότητα τῆς ζωῆς του. Στὴν περίπτωση τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ Πατριάρχου, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀγιοότητα τῆς ζωῆς του, θὰ λέγαμε ἀπλῶς ὅτι «ἔπεσε ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Ἄλλὰ τὸν τιμᾶμε καὶ ὡς ἱερομάρτυρα καὶ ἅγιο. Τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο τὸν Ε' δὲν τὸν καθάγιασε μόνον ἡ θυσία του γιὰ τὴν Πίστη καὶ τὸ Γένος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγία ζωὴ του καὶ ἡ μεγάλη του προσφορά στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸ ὑπόδουλο Γένος.

★

Στὰ πλαίσια ἐνὸς σύντομου ἀρθρου

θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὶς ἀρετὲς καὶ τὴ δράση του, ἡ ὁποία τὸν ἀνέδειξε ὡς ἅγιο στὴ συνειδηση τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ μικρὸς διακρινόταν γιὰ τὴν εὐσέβεια, τὴ σεμνότητα τοῦ ἤθους καὶ τὴ φιλομάθεια. Ὅπως εἶπε ὁ Κων. Οἰκονόμος στὸν ἐπικήδειο λόγο του, ὁ Γρηγόριος στὴν παιδικὴ του ἡλικία διακρινόταν «ὡς πρὸς τὴν σωφροσύνην καὶ μετριότητα καὶ χρηστότητα, διὰ τῶν ὁποίων ἐγένετο καλὸν παιδείας παράδειγμα εἰς πεπαιδευμένους καὶ ἀπαιδευτούς»⁽¹⁾.

Ἡ φιλομάθειά του τὸν ἔκαμε νὰ ξενητευθεῖ νωρίς, γιὰ νὰ συμπληρώσει τὶς σπουδὲς του μετὰ τὴ Σχολὴ Δημητσάνας στὶς Σχολὲς Ντέκα Ἀθηνῶν, Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης καὶ στὴ Σχολὴ Πάτμου. Ἐγίνε μοναχός, γιὰ ν' ἀφιερωθεῖ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Γένος. Ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ του ἐκτιμήθηκαν ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Σμύρνης Προκόπιο, ὁ ὁποῖος τὸν κάλεσε ἀπὸ τὴν Πάτμο στὴ Σμύρνη καὶ τὸν ἔκαμε ἀρχιδιάκονο καὶ πρωτοσύγκελλο. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ βοήθησε τοὺς συγγενεῖς καὶ πατριῶτες του, πού κατέφυγαν στὴ Σμύρνη, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ. Τὸ 1781 πῆγε στὴ Δημητσάνα, ἔδωσε ἀφιερώματα σὲ ναοὺς, καὶ 1.500 γρόσια, γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ Οἰκοτροφείου τῆς Σχολῆς, γιὰ νὰ μένουν δωρεὰν οἱ ἄποροι ξένοι μαθητὲς⁽²⁾.

Ὅταν ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Προκόπιος ἔγινε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς τῆς Σμύρνης ζήτησε ὡς Ἀρχιερέα τὸ Γρηγόριο. Χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Σμύρνης τὸ 1785. Τὴν ἐκλογὴ του δέχθηκαν ὅλοι μέ ἐνθουσιασμό. Ὁ Κοραῆς τὸν συνεχάρη θερμὰ, μέ ἐπιστολὴ

του⁽³⁾. Ὁ Κ. Κούμας ἀναφέρει ὅτι ὅλοι ἀναγνώριζαν τὴν ἀρετὴ του καὶ τὸν σέβονταν. «Ὅλοι ὁμολογοῦσιν ὁμοφώνως, γράφει, ὅτι ἦτο σεμνὸς τὸ ἦθος, λιτὸς τὴν διαίταν καὶ ταπεινὸς τὴν στολήν, ζηλωτὴς τῆς πίστεως, δραστήριος εἰς ὅλα τὰ ἔργα του»⁽⁴⁾. Πραγματικά, ἡ δράση του στὴ Μητρόπολη Σμύρνης ἦταν πλούσια.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ Μητροπολίτη δὲν τὸν ἔκαμε ὑπερήφανο, τὸ εἶχε ὡς λειτουργημα, ὡς ὑπηρεσία στὸ Θεὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία. Ἦταν πάντα ταπεινός. Σὲ μιὰ διαφωνία τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ προσπάθησε ματαίως νὰ συμφιλιώσει τὶς ἀντίπαλες παρατάξεις, ἀπὸ λάθος τάχθηκε μὲ τὴν μερίδα πού εἶχε ἄδικο. Γρήγορα ὅμως κατάλαβε τὸ σφάλμα του καὶ στὴ Θεία Λειτουργία μίλησε στὸ λαὸ γιὰ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια καὶ ἔπειτα κατέθηκε ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ μὲ συντριβὴ καὶ δάκρυα ζήτησε συγχώρηση ἀπὸ τὸ λαὸ γιὰ τὸ σφάλμα του. Ἦ σκηνὴ αὐτὴ συγκίνησε βαθιὰ ὄλους⁽⁵⁾.

Ὅταν ἔγινε Πατριάρχης (1797) συνέχισε μὲ περισσότερο ζήλο τὸ ἔργο του γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Ὡς ἐθνάρχης πῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ πνευματικὸς πατέρας ὄλων τῶν ὀρθοδόξων, εἶχε περισσότερες εὐθύνες. Γι' αὐτὸ ἐργαζόταν ἀοικνα, γιὰ νὰ κυβερνήσει καλὰ τὸ σκάφος τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μὲ τοὺς ἱεροὺς κανόνες, τοὺς ὁποίους μελετοῦσε καὶ σεβόταν πολὺ. Κατόρθωσε νὰ θάλει τάξη στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ ζωὴ τῶν μοναστηριῶν, ἐργάστηκε γιὰ τὴν ἐξύψωση τῆς θέσεως τοῦ κλήρου, γιὰ τὴν ἐνίσχυση καὶ θελτίωση τῆς παιδείας. Συγχρόνως ἀσκοῦσε συστηματικὰ καὶ τὸ φιλανθρωπικὸ ἔργο. Δαπανοῦσε λίγα χρήματα γιὰ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τὰ μοίραζε στοὺς πτωχοὺς, διότι «ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανεῖζει Θεῷ». Σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἔδωσε σὲ πτωχὰς γυναῖκες πολὺτιμα ἄμφια καὶ ἐνδύματά του, νὰ τὰ πουλήσουν, γιὰτὶ δὲν εἶχε νὰ τοὺς δώσει χρήματα⁽⁶⁾.

Τὴν ἀρετὴ τῆς φιλανθρωπίας του ἐξαιρεῖ ὁ Κων. Οἰκονόμος στὸν ἐπικη-

δειο λόγο του, μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: «Πτωχοί, ἄοικοι, πεινῶντες, ἄρρωστοι, παρλυτικοί... Σεῖς καὶ μνημονεύετε καὶ κηρύττετε εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὰς ἀειμνήστους εὐεργεσίας τοῦ ἱεροῦ τούτου τῶν ὀρθοδόξων πατρὸς. Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»⁽⁷⁾.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐξορίας του στὸ Ἅγιο Ὄρος (1798—1806, 1808—1819) ζοῦσε ἀσκητικά, μελετοῦσε τὴ Γραφὴ καὶ τοὺς Πατέρες, ἔκαμε μάλιστα καὶ μεταφράσεις ἔργων τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, τὶς ὁποῖες ἐξέδωσε ἀργότερα. Καθοδηγοῦσε τοὺς μοναχοὺς, κήρυττε τὸ θεῖο λόγο σὲ διάφορες μονῆς καὶ μὲ τὸ παράδειγμά του τοὺς ἐνέπνεε. «Ὅλοι θαύμαζαν τὴν ἀγιότητα του, τὸν τιμοῦσαν καὶ τὸν σέβονταν. Ἀνώνυμος βιογράφος του γράφει: «Καὶ μέχρι σήμερον κηρύττουσιν οἱ Ἅγιορεῖται καὶ κηρύξουσιν διὰ παντὸς τὴν δσιότητα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, δι' ἣν ὡς κοινὸν πατέρα καὶ διδάσκαλον αὐτὸν ἐσέβοντο. Καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ καιρὸν ἐρχόμενοι προσκυνηταὶ ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἅγιον καὶ ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ»⁽⁸⁾. Καὶ ὁ Κούμας γράφει: «Ὁ Γρηγόριος συγκοινοβιάσας μὲ τοὺς μοναχοὺς τῶν τῆς Μονῆς Ἰθῆρων καὶ τῆς Λαύρας ἔζη ἐκαστικὴν σκληραγωγίαν... ἀπελάμβανε δὲ σέβας καὶ τιμὴν ὡς ἅγιος ἀπὸ μοναχοῦ καὶ προσκυνητὰς χριστιανούς»⁽⁹⁾.

★

Ἐχομε λοιπὸν ἀρκετὰ τεκμήρια γιὰ τὴν ἀγιότητα τῆς ζωῆς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', γιὰ τὸ ὀρθόδοξο ἦθος του καὶ φρόνημά του, γιὰ τὴν ἀφοσίωσή του στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ πλούσιο διοικητικὸ καὶ πνευματικὸ του ἔργο, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ περιγράψουμε ἐδῶ μὲ λεπτομέρεια. Ὁλητὴ τὴ δράση καὶ τὶς ἀρετὲς του ἐπισφράγισε καὶ πρόβαλε ἡ μαρτυρικὴ του θυσία γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴν πατρίδα. Τὸ σημαντικό ἐῖναι ὅτι ἡ θυσία του ὑπῆρξε ἐθελοντικὴ, γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ

λαού. Γιατί, ἐνῶ πολλοὶ τοῦ εἶπαν νὰ φύγει, γιὰ νὰ σωθεῖ καὶ τοῦ παρεῖχαν ὄλα τὰ μέσα, ὅμως δὲν τοὺς ἄκουσε, ἔμεινε ἀναμένοντας ἀτάραχα τὸ μαρτυρικό θάνατο.

Τὴν ἀγιότητά του ἐπιβεβαίωσαν καὶ μερικὰ θαυμαστά περιστατικά, μετὰ τὸ θάνατό του. Καὶ πρῶτο θαῦμα, ποῦ ὀφείλεται στὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἦταν ἡ διάσωση, μὲ θαυμαστὸ τρόπο, τοῦ λειψάνου, τὸ ὁποῖο οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν ρίξει στὴ θάλασσα, προσδένοντας μιὰ βαριά πέτρα, γιὰ νὰ θυθισθεῖ. Ἀλλὰ ἡ πέτρα ἔφυγε, τὸ σῶμα φάνηκε στὴν ἐπιφάνεια καὶ τὸ θρῆκε ἔπειτα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες ὁ πλοίαρχος Μαρίνος Σκλάβος, ὁ ὁποῖος τὸ μετέφερε στὴν Ὀδησό. Ἐκεῖ ἔγινε μεγαλοπρεπῆς κηδεῖα στὶς 19 Ἰουνίου καὶ τιμήθηκε ὅπως ἀρμόζε σὲ ὀρθόδοξο Πατριάρχη, ποῦ θυσιάσθηκε γιὰ τὸ Γένος. "Ἄλλο θαῦμα εἶναι ὅτι τὸ σῶμα ἔμεινε ἕνα μῆνα, ὥσπου νὰ φθάσει στὴν Ὀδησό, «ἄσηπτο, ἀκέραιο καὶ ἄοσμο», ὅπως γράφουν οἱ πηγές. Καὶ ὁ ἱεροκέρυκας Κων. Οἰκονόμος διακήρυξε «Τὸν αἰοιδίμον Πατριάρχη νεκρόν... τὸν ἐσεβάσθη τρία νυχθήμερα ὁ θυθός... καὶ μετὰ μακρόν ταξίδιον ἄπαντες εἶδομεν αὐτὸν εἰς τὴν Ὀδησὸν σῶον, ἀκέραιον, ὡς νωπὸν καὶ σύγκαιρον, ὄχι ἑνὸς μηνὸς νεκρόν»⁽¹⁰⁾.

Τὸ 1851, 50 χρόνια μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ζήτησε καὶ πῆρε ἀπὸ τὴ Ρωσία τὸ λείψανο τοῦ Πατριάρχη. Ὅταν στὴν Ἑλλάδα ἀνοίξαν τὴ λάρνακα, μὲ τὴν παρουσία τοῦ πρωθυπουργοῦ Ἄλ. Κουμουνδούρου καὶ πολλῶν ἐπισήμων, θρέθηκε πάλι τὸ σῶμα «κατὰ μέγα μέρος συγκρατούμενον», ὅπως γράφει τὸ σχετικὸ πρωτόκολλο⁽¹¹⁾. Ἡ διατήρηση τοῦ ἱεροῦ τοῦ λειψάνου ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν ὀρθόδοξη πίστι, δεῖγμα ἀγιότητος.

Ὁ λαὸς ἤδη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα τὸν τιμοῦσε ὡς ἅγιο. Τὸ 1871 ἐκδόθηκε ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε' στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Πάτρα⁽¹²⁾. Τὸ 1908 ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' ἔκαμε μνημόσυνο τοῦ Πατριάρχη στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὸ

λόγο του τόνισε τὰ ἑξῆς: «Ἡ κοινὴ γνώμη, ἡ ἱστορία, ἡ ὁμόφωνος ὁμολογία ἅπαντος τοῦ εὐσεβοῦς Γένους θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἱερομάρτυρα, ἐθνομάρτυρα καὶ Ἅγιον. Πιστεύομεν δὲ ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἀγιότητος γενήσεται ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι ἀντικείμενον μελέτης, προσκαλουμένης ὑφ' ἡμῶν πρὸς σύσκεψιν τῆς Ἱεράς Συνόδου»⁽¹³⁾. Τελικῶς τὴν ἀγιοποίηση ἔκαμε ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ πράξη τῆς στὶς 8 Ἀπριλίου 1921⁽¹⁴⁾.

Θὰ τελειώσουμε μὲ τὰ λόγια τοῦ Γ. Τερτσέτη, σὲ λόγο του στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς στὶς 4.4.1853: «Ἐγώ, κύριοι ἀκροασταί, τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου Γρηγορίου ἐξετάζοντας ἀπαθῶς τὴν ἀθωότητα τῆς νεότητός του, τὸ ὄσιον τοῦ ἀνδρὸς ὡς ἱερέως, τὸν νοῦν του, φίλον, λάτρην τῆς ἐπιστήμης, τὴν γενναϊότητα τοῦ θανάτου του, μετρώντας τὸ καλὸ ποῦ προήλθε εἰς τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὴ θυσία του, πρώτη κοινωνία αἵματος χυμένου εἰς ἀνάστασιν ἐλευθερίας, δὲν δειλιάζω νὰ τὸν κηρύξω ὡς ἐν τῶν ἐνδοξοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἱστορίας εἰς τὴν ἀράδα τῶν εὐεργετῶν ἁγίων τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου»⁽¹⁵⁾. Καὶ ὁ σύγχρονος συγγραφέας Ι. Χατζηφώτης ἀποφαινεται: «Ὅλα τὰ στοιχεῖα, ὄλες οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ Γρηγόριο τὸν Ε' συγκλίνουν σ' ἕνα σημεῖο. Καμιά πράξη του δὲν ἀπέκλινε ἀπὸ τὴν Ἀγιότητα καὶ τὸ Ἐθνικὸ Χρέος, τὸ ἀπαράμιλλον Ἡθος, τὸ ἀκραιφνὲς ἐλληνορθόδοξον ἰδεῶδες...»⁽¹⁶⁾.

Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς, παλαιότεροι καὶ νεώτεροι, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς ἰδεολογικὰ προκατελιημμένους, ἀναγνωρίζουν τὴν ἀγιότητα τοῦ θείου τοῦ Πατριάρχη, τὸν σέβονται καὶ τὸν τιμοῦν ὡς ἅγιο. Ὑπῆρξε πραγματικὰ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐνδοξότερους Πατριάρχες ποῦ λάμπρυναν τὸν Οἰκουμενικὸ θρόνον, ἕνας ἀπὸ τοὺς νεομάρτυρας ἁγίους τῆς Ὀρθοδοξίας, Ἐθνομάρτυρας καὶ Ἱερομάρτυρας. Ἡ μνήμη του τιμᾶται κάθε χρόνο τὴν ἡμέρα τοῦ μαρτυρικοῦ του θανάτου, στὶς 10 Ἀπριλίου, ὅπως καθώρισε μὲ τὴν πράξη ἡ Ἱερά Σύνοδος

στις 8 Ἀπριλίου 1921. Ἀπὸ τότε τιμᾶται τακτικὰ καὶ μνημονεύεται ὡς ἅγιος ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Β. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Γ. Γρ. Παπαδόπουλου, Ἱστορία Γρηγορίου Ε' τ. Β'. Ἐν Ἀθήναις 1866, σ. 17.

2. Τ. Κανδηλώρου, Ἱστορία τοῦ ἔθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐν Ἀθήναις 1909, σελ. 17.

3. Τ. Κανδηλώρου ὁ.π. σελ. 16.

4. Κ. Κούμα, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐν Βιέννῃ 1832, τ. ΙΒ' σ. 508.

5. Τ. Κανδηλώρου, ὁ.π. σελ. 17-18, Γ. Παπαδοπούλου ὁ.π. σελ. 173-174.

6. Μαξίμου Ἰθιρήτου (Νικολοπούλου),

Ἁ ἔθνομάρτυς ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ε' καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἔκδ. Ἰ. Μ. Ἰθιήρων, 1988, σελ. 43-44.

7. Γ. Γρ. Παπαδόπουλου ὁ.π. σελ. 176.

8. Γ. Ἀγγελόπουλου, Συλλογὴ ἐκ τῶν γραφέντων καὶ παραδοθέντων περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', Ἀθήναι 1863, σελ. 98.

9. Κ. Κούμα, ὁ.π. ΙΒ, σελ. 508.

10. Μαξίμου Ἰθιρήτου, ὁ.π. σελ. 81.

11. Μαξίμου Ἰθιρήτου, ὁ.π. σελ. 69.

12. Ἰ. Χατζηφώτη, Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' μέσα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα καὶ τὶς πηγές τοῦ Ἀγώνα, Ἀθήνα 1988, σελ. 56, 63.

13. Μαξίμου Ἰθιρήτου, ὁ.π. σελ. 71-72.

14. Μαξίμου Ἰθιρήτου, ὁ.π. σελ. 73-76.

15. Γ. Γρ. Παπαδόπουλου, ὁ.π. σ. 273.

16. Ἰ. Χατζηφώτη, ὁ.π. σελ. 39.

Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

«...ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολλὸν καρπὸν φέρει» (Ἰωάν. ιβ' 24).

Τὴν ἦττα του λογάριασε
σὰν πέρασμα στὸ ἀπέραντο μηδέν!
Τὴ συντριβὴ του
—ποῦ δὲν πρόσμενε—
σὰν βούλιαγμα στὴ λάσπη τῆς ντροπῆς.

Τὸ εἶναι του νομίζει πὼς κρατεῖ
στὰ δυὸ του χέρια,
σ' ἀμέτρητα σπαράγματα.
Δὲ θρῖσκει τίποτε γιὰ νὰ σκεφτεῖ.
Σ' ἓνα μεγάλο τίποτε
ποιοὺς ζεῖ;
Ποιοὺς θέλει, δά, νὰ ζεῖ;

Κι ὅμως,
τὸ βλέπει τώρα...
Ἔπρεπε νὰ σπαράξει
ἔπρεπε νὰ συντριβεῖ
σ' ἀμέτρητα σπαράγματα ἀκριθὰ
τῆς ὑπαρξῆς του...

Ἔπρεπε καὶ στὸ χῶμα νὰ θαφτεῖ
καὶ νὰ πεθάνει...
Νὰ πεθάνει...

Ναί, ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνει...
Νὰ συντριβεῖ, νὰ σπάσει πρῶτα
σ' ἀπειρα σπαράγματα ἀκριθὰ
καὶ νὰ πεθάνει,
γιὰ νὰ σαλέψει μέσα του
καὶ ν' ἀνθρωθεῖ
ὁ νέος ἄνθρωπος!

Κι ὅμως, ἐκεῖνος,
ποτέ του δὲν τὸ σκέφτηκε ἔτσι πρῖν.
Τόσο βραδύς στὴ σκέψη του,
τόσο βραδύς...
Ποῦ δὲν τοῦ πέρασε ποτέ ἀπ' τὸ νοῦ!

ΠΟΠΗ Δ. ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

(*Από τή λεηλασία στη συνεργασία*)

Β'.

Παρά την αντίδραση οργανωμένων συμφερόντων που καλλιεργούν τον έφησυχασμό με την παραπληροφόρηση και χρησιμοποιούν και άλλα αξιοκατάκριτα μέσα, έχει παρατηρηθεί διεθνώς τα τελευταία χρόνια ιδίως μεταξύ των νέων, αλλά και των κατοίκων απειλούμενων περιοχών μία αυξημένη ευαισθησία σε περιβαλλοντικά προβλήματα. Το κίνημα των οικολόγων θρίσκει συνεχώς μεγαλύτερη απήχηση, το πρόβλημα αναγνωρίζεται ως σοβαρό και πρωτεύον από πολλούς πολιτικούς και μπαίνει στα προγράμματα των κομμάτων.

Φωνές διαμαρτυρίας για την καταστροφή του περιβάλλοντος άρχισαν να ακούγονται και στις χώρες του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού». Τελευταίως, για παράδειγμα, έγιναν βοηθούσης και της Γκλάσνοστ πρωτοφανείς κινητοποιήσεις και στη Σοβιετική Ένωση, ή όποια έχει ένα αξιόλογο οικολογικό κίνημα και σε αρκετές περιπτώσεις ή κεντρική ή τοπική γραφειοκρατία υπεχώρησε μπροστά στη λαϊκή κατακραυγή. (Το πρώτο συνέδριο των ανεξαρτήτων σοβιετικών οικολογικών οργανώσεων έγινε στις 13 Δεκεμβρίου του 1987 στο Μίνσκ).

Σε διεθνή συνέδρια, όπως εκείνο της Pugwash του 1988, μελετάται το πρόβλημα, έπισημαίνονται οί κίνδυνοι, προτείνονται μέτρα⁽¹⁾. Μερικά από τα συνέδρια αυτά ασχολούνται με προβλήματα συγκεκριμένων περιοχών του πλανήτη μας,

όπως το συνέδριο του Όκτωβρίου 1988 στο Σπλίτ της Γιουγκοσλαβίας με θέμα τις συνέπειες του φαινομένου ένδεχομένης ανόδου της μέσης θερμοκρασίας για τους λαούς των άκτων της Μεσογείου ή το επί θύραις, τον καιρό που γράφονται αυτές οί γραμμές (Όκτώβριος 1988), που θα γίνει σε μερικές εβδομάδες στο Ταλλίν της Έσθονίας για την προστασία της Βαλτικής, το όποιο οργανώνει το Έσθονικό κίνημα των Πρασίνων με συμμετοχή οικολόγων και από τις δύο Γερμανίες, την Πολωνία και τις περισσότερες Σκανδιναβικές χώρες.

Έχουν έπομένως άρχίσει να κατανοούν πολλοί, ότι ή ρύπανση και ή ραδιενέργεια δέν περιορίζονται από τα σύνορα των κρατών και ότι για την αντιμετώπισή τους απαιτείται διεθνής συνεργασία. Έτσι π.χ. 24 κράτη συμφώνησαν πρόσφατά να μειώσουν την παραγωγή χλωριοφθορανθράκων στο έγγυς μέλλον.

Κανένας ίσως τομέας, όσο ο τομέας προστασίας του περιβάλλοντος δέν απαιτεί τη συνεργασία έπιστημόνων από τόσους πολλούς κλάδους της έπιστήμης. Βιολόγοι, οικολόγοι, φυσικοί, χημικοί, μετεωρολόγοι, γιατροί, γεωλόγοι, γεωπόνοι, τεχνικοί, νομικοί, οικονομολόγοι και ειδικοί ποικίλων άλλων κλάδων απαιτείται να ένώσουν τις δυνάμεις τους για να αντιμετώπισουν τα τόσο σοβαρά και πολυσύνθετα προβλήματα, που έχουν προκύψει. Απαιτείται έπίσης συνεργασία σε διεθνές επίπεδο όχι μόνο των ειδικών έπιστημόνων, αλλά και των πολιτικών, των εκπαιδευτικών, των δημοσιογράφων και ή βοή-

(1) Α. Βεργανελάκη: «Ό πλανήτης γή σε φάση θερμοκηπίου!...». «Καθημερινή» 11-9-88.

θεια τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν καί ἡ ἐκδήλωση μπροστά στό διεθνές αὐτό πρόβλημα τῆς παγκόσμιας ἀλληλεγγύης. Σωστά ἡ διακήρυξη τοῦ συνεδρίου τῆς Pugwash τοῦ 1988 τονίζει ὅτι πρέπει νά γίνουν ἐντατικές προσπάθειες γιά νά σφυρηλατηθεῖ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοπεριχώρησης καί συνεργασίας γιά νά ἐξαλειφθεῖ ἡ ἀνισορροπία τῶν οικονομῶν ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας οἱ φτωχῆς χῶρες ὀδηγοῦνται σέ δραστηριότητες πού καταστρέφουν τὸ περιβάλλον⁽²⁾.

Πολλά μέτρα ἔχουν κατὰ καιροὺς προταθεῖ καί μερικά ἔχουν ὡς ἓνα βαθμὸ ἐφαρμοσθεῖ ἀπὸ πολλές χῶρες γιά τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ προβλήματος. Τέτοια μέτρα εἶναι ἡ διάθεση ποσῶν γιά ἔρευνα στὸν τομέα τοῦ περιβάλλοντος, ἡ προσπάθεια περιστολῆς τοῦ κακοῦ μὲ τὰ μέσα τῆς τεχνικῆς, τὸν συγχρονισμό τῆς νομοθεσίας, τὶς ποικίλες ἀπαγορεύσεις καί τοὺς ἐντατικοὺς ἐλέγχους. Σωστά ἔχει ἐπίσης τονισθεῖ ὅτι ἀπαιτεῖται ἡ ἀνάπτυξη ἐναλλακτικῶν ὑψηλῆς ἀπόδοσης γεωργικῶν μεθόδων, ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας γιά ἐκμετάλλευση τῶν ἀνανεώσιμων πηγῶν ἐνεργείας, ἡ χρησιμοποίηση νεωτέρων ἐπιστημονικῶν μεθόδων μελέτης τῆς ἐκτάσεως προσβολῆς τοῦ ἀσθενοῦς καί τῶν συμπτωμάτων τῆς ἀρρώστειας, ἡ ἐκπαίδευση τοῦ κοινοῦ καί ἡ ἐνημέρωσή του μὲ τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Πολὺ χρήσιμος εἶναι ἀκόμη ὁ συντονισμὸς τῶν ἐνεργειῶν τῆς διεθνοῦς κοινότητος μὲ τὴ βοήθεια διεθνῶν ὀργανισμῶν ὅπως ὁ Παγκόσμιος Ὄργανισμὸς Ὑγείας, ὁ Διεθνῆς Ὄργανισμὸς Ἀτομικῆς Ἐνεργείας καί ἄλλοι μὴ ἐξαιρουμένης τῆς Ἰντερπόλ.

“Ὅλα αὐτὰ καί ἄλλα πού ἔχουν κατὰ καιροὺς προταθεῖ, εἶναι θέβαια χρήσιμα μέτρα ἢ σκληρὰ ἀλλὰ ἀναγκαῖα, εἶναι ὅμως ἀνεπαρκῆ γιά νά ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάσταση. Δὲν κτυποῦν τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ, δὲν πολεμοῦν τὰ βαθύτερα αἰτία, ἀλλὰ προσπαθοῦν νά ἀντιμετωπίσουν μερικά συμπτώματα.

Ἐπὶ πλέον οἱ ὑπεύθυνοι γιά τὶς τύ-

χες τοῦ κόσμου καί οἱ τεχνοκράτες σύμβουλοι τους, ὅταν μιλοῦν γιά πρόκληση τοῦ 2000 ἐννοοῦν στὴν πλειοψηφία τους τὴν οικονομικὴ ἀνάπτυξη, τὴν ἐνίσχυση τῶν τεχνολογιῶν αἰχμῆς, ὅπως ἡ βιοτεχνολογία, ἡ μικροηλεκτρονικὴ καί ἡ πληροφορικὴ, τὴν ἐπικράτηση στό διεθνῆ ἀνταγωνισμό, τὴ διεύρυνση τῶν ἐξαγωγῶν μὲ τὴν ἀνακάλυψη νέων ἀγορῶν γιά τὰ καταναλωτικὰ τους προϊόντα καί ἄλλα παρεμφερῆ, τὰ ὁποῖα ἀντὶ νά μᾶς θγάλουν ἀπὸ τὸ φαῦλο κύκλο καί τὰ ἀδιέξοδα θά ἐπιδεινώσουν τὴν κατάσταση, ἂν δὲν συνοδευθοῦν μὲ πνευματικὰ ἀντίθερα.

Τὸ πολὺ-πολὺ ὑπάρχει καί κάποια ὑποψία γιά κοινωνικὴ πρόνοια καί γιά τὴ θελίωση τῆς λεγομένης ποιότητος ζωῆς, χωρὶς νά γνωρίζουμε, ἂν μέσα στὴν ποιότητα ζωῆς περιλαμβάνεται ἢ οὐ ἢ διάδοση τῶν προϊόντων τῆς ὑποκοულτούρας καί πῶς μερικοὶ «προοδευτικοὶ» ἐγκέφαλοι ἀντιλαμβάνονται τὰ πολιτιστικὰ καί καλλιτεχνικὰ θέματα.

Πολὺ λίγα ἀντιθέτως ἀκούγονται (καί πολὺ λιγότερα ψιθυρίζονται στοὺς προθαλάμους τῶν ἰσχυρῶν καί στὰ γραφεῖα τῶν συμβούλων καί τῶν παρατρεχαμένων) γιά τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια, τὴν ψυχικὴ ὑγεία καί εὐρωστία καί τὴν ἰσορροπὴ ἀνάπτυξη τῶν νοητικῶν, ψυχικῶν καί πνευματικῶν δυνάμεων καί ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου καί γιά τὴν ὄλη στάση του ἀπέναντι στὴ ζωῆ.

“Ὅσο ὁ ἀνθρώπος θά ξεδεύει τεράστια ποσὰ καί θά ληλατεῖ τὸ φυσικὸ πλοῦτο τοῦ πλανήτη μας γιά τὴ δημιουργία ὀπλικῶν συστημάτων ὀλέθρου καί συμβατικῶν, πυρηνικῶν, χημικῶν ἢ βιολογικῶν ὀπλων, ὅσο θά σπαταλᾷ τοὺς πόρους τῆς φύσεως γιά τὴν κατασκευὴ περιττῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ὅσο θά κατέχεται ἀπὸ τὴ θουλιμία τοῦ κέρδους, τὸν ἀτομισμὸ καί τὴν καταναλωτικὴ μανία, ὅσο θά ἀδιαφορεῖ γιά τὰ προβλήματα τῶν συνανθρώπων του, τὴ φτώχεια, τὴν ἀρρώστια, τὴν πείνα, τὴν ἀνέχεια, ὅσο θά δείχνει ἀδιαφορία γιά τὴν προστασία τῆς φύσε-

(2) «Καθημερινή» 11-9-88.

ως και ἀμέλεια και θά τή ρυπαίνει με τήν καθημερινή του συμπεριφορά, «οὐκ ἔσται τῶν κακῶν παῦλα».

Ἀπαιτεῖται μιὰ διαφορετικὴ στάση ζωῆς, μιὰ ἄλλη φιλοσοφία βίου. Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι λοιπὸν ἐπιστημονικὸ, τεχνικὸ, πολιτικὸ, οἰκονομικὸ ἢ νομικὸ, ἀν και ἡ βοήθεια τῶν θύραθεν ἐπιστημῶν εἶναι χρήσιμη. Τὸ θέμα εἶναι πρωτίστως πνευματικὸ. Γι' αὐτὸ ἀπαιτεῖται ἡ βοήθεια και τῆς Θεολογίας.

★

Ὁ J. James D. Bjorken, γιὰ πολλὰ χρόνια καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς στὸ Πανεπιστήμιο Stanford στὴν Καλιφόρνια τῶν ΗΠΑ και τώρα διευθυντῆς τοῦ θεωρητικοῦ τμήματος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἐργαστηρίου Fermi, τοῦ γνωστοῦ ὡς Fermilab, στὴν πολιτεία Illinois τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, σὲ κείμενὸ του ποῦ ἀναφέρεται στὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ του σὲ συνέδριο Φυσικῆς Ὑψηλῶν Ἐνεργειῶν ποῦ ἔγινε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1988 στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης στὸ Κολυμπάρι τῶν Χανίων, ἀφοῦ περιγράφει τὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων με τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου και τὶς φωτογραφίες τῶν Ὁρθόδοξων Πατριαρχῶν, τονίζει τὴ σημασία τοῦ διαλόγου μεταξὺ ποικίλων ἀνθρωπίνων κοινοτήτων, ποῦ γίνεται στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία, ὅπου κατὰ καιροὺς διοργανώνονται διάφορα συνέδρια⁽³⁾.

Ἀφοῦ ἐπισημάνει ὅτι καμμία σύγκρουση δὲν ὑπάρχει μεταξὺ θρησκείας και ἐπιστήμης, μεταξὺ τῶν στόχων τῆς Θεωρητικῆς Φυσικῆς και τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀναφέρει ὅτι τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, ποῦ ἐκδηλώνεται και με ἕνα αἶσθημα θαυμασμοῦ γιὰ τὴν ὑπαρξη και τὴν ὁμορφιά τῆς Δημιουργίας, χρειάζεται γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ μόνο τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή μας (και ὄχι εἰδικές ἐπιστημονικές γνώσεις).

(3) «Διάλογοι Καταλλαγῆς». (Ἐνημερωτικὸ Δελτίο Ὁρθόδοξης Ἀκαδημίας Κρήτης) ἀρ. φ. 11, Ὀκτώβριος 1988.

Και συνεχίζει ὁ J. D. Bjorken: «Σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ὁ Κρητικὸς βοσκὸς ποῦ κυττάζει ψηλὰ τὸν θραδυνὸ οὐρανὸ μοιράζεται τὰ ἴδια συναισθήματα με τὸν πιὸ πολυμαθῆ θεωρητικὸ φυσικὸ παρ' ὅλο ποῦ ἡ ἔκφραση αὐτῶν τῶν συναισθημάτων πιθανὸ νὰ εἶναι τελειῶς διαφορετικὴ. Αὐτὸ ποῦ εἶναι (ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι) κοινὸ, εἶναι ὁ θαυμασμός, σὰν ἐκείνον τοῦ παιδιοῦ, γιὰ τὴν ὁμορφιά τῆς δημιουργίας ποῦ μᾶς περιβάλλει και ἡ ἀνθρώπινη ἰκανότητα νὰ τὸν νιώθει και νὰ τὸν ἐκφράζει.

Ἀπ' αὐτὸ πηγάζει ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ πηγάζει μιὰ βαθειὰ αἶσθηση ταπεινοφροσύνης και σεβασμοῦ γι' αὐτὴ τὴν ὕπαρξη ποῦ ὅλοι μας ἔχουμε τὸ προνόμιο νὰ ἀντιλαμβανόμαστε και τὴν ὁποία ὁ φυσικὸς ἔχει τὸ προνόμιο νὰ θεωρεῖ (ὄχι νὰ ἐρμηνεύει) ἀπὸ τὴν ἰδιάζουσα σκοπιά του. Ἡ ἱστορία τῆς ἐπιστήμης ἔχει καταφέρει ἀλλεπάλληλα πλήγματα στὶς ἐγκεντρικὲς ἀπόψεις».

Τονίζει στὴ συνέχεια ὁ J. D. Bjorken ὅτι ἡ στάση μας ἀπέναντι στὴν κτίση πρέπει νὰ εἶναι στάση ταπεινώσεως και ὄχι νοσηρὴ και κυνικὴ, στάση σεβασμοῦ γιὰ τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖο θρισκόμαστε και συνεχίζει: «Ἴσως ἐδῶ θρίσκεται ὁ σπουδαιότερος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἐνταθεῖ ὁ διάλογος ἀνάμεσα στὴν ἐπιστήμη και τὴ θρησκεία. Ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς συνεχίζει νὰ αὐξάνεται ἐκρηκτικὰ και ὁ πλανήτης μας πάει νὰ γίνεῖ πυκνοκατοικημένος. Ποικίλοι πολιτισμοὶ χωρισμένοι στὸ παρελθὸν γιὰ λόγους γεωγραφικὸς και περιορισμένης ἐπικοινωνίας τώρα ἐπικαλύπτονται. Τὸ περιβάλλον μας δὲν φαίνεται πλέον ἀπεριόριστο, ἀλλὰ σαφῶς ὀριοθετημένο. Ἡ Ἐπιστήμη στὴν προσπάθειά της νὰ δώσει λύσεις σὲ πολλὰ προβλήματα ποῦ ἀντιμετωπίζει ἢ ἀνθρωπότητα συνέβαλε ἐπίσης στὴ δημιουργία συγχρόνων προβλημάτων ἐπιβίωσης. Ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος πρέπει νὰ συνεχίσει νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση αὐτῶν τῶν προβλημάτων, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται κάτι παραπάνω, μέσα στὴν

πολιτισμική ποικιλομορφία της ανθρωπότητας πρέπει να διατηρηθεί μιὰ παγκοσμιότητα σκοπού...». Και συνεχίζει γράφοντας ότι η καλύτερη ή μάλλον ή μόνη βάση γι' αυτή την παγκοσμιότητα είναι τὸ θρησκευτικὸ ἔμφυτο συναίσθημα μαζί με τὴν ταπείνωση καὶ τὸ σεβασμὸ πού γεννᾶ.

Ἐπισημαίνει κατόπιν ὅτι «τὰ θρησκευτικὰ καθιδρύματα τοῦ κόσμου πού ἀνταναικλοῦν τὴν ἱστορικὴ καὶ πολιτιστικὴ του διάσταση, ἀναλαμβάνουν τώρα τὴν εὐθύνη τῆς ἐπιστροφῆς στις ρίζες καὶ τῆς εὔρεσης τῶν κοινῶν νημάτων πού μποροῦν νὰ συνδέσουν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ τὴν ἐνώσουν στὴ μάχη γιὰ ἐπιβίωση».

Πιὸ κάτω ἀναφερόμενος στὶς πολυθετικές καὶ σὲ μερικές περιπτώσεις στὶς παγκόσμιας κλίμακας προσπάθειες τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰδικότερα τῆς Φυσικῆς Ὑψηλῶν Ἐνεργειῶν γράφει ὅτι «ὅλα αὐτὰ ἔχουν κίνητρο τὸν κοινὸ σκοπὸ τῆς κατανόησως καὶ περιγραφῆς τοῦ σύμπαντος σὲ ὅσο βαθύτερο ἐπίπεδο εἶναι ἀνθρώπινα δυνατὸ. Μιὰ τέτοια ἐπιτυχία δίνει τουλάχιστο κάποια ἐλπίδα ὅτι, ἂν μπορέσουμε ἀληθινὰ νὰ στραφοῦμε στὶς κοινὲς πνευματικὲς μας ρίζες, μπορεῖ νὰ συμβεῖ τὸ ἴδιο μὲ τὰ γενικώτερα προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ἡ ἀνθρωπότητα».

Κορυφαῖοι λοιπὸν ἐπιστήμονες διαπιστώνουν ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐπιστήμη γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν καταστροφή, ἀποδίδουν ἰδιαίτερη σημασία σὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, πιστεύουν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητα ἡ ταπείνωση, ὁ σεβασμὸς καὶ ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν κτίση, πού πηγάζουν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς τοῦ θρησκευόντος ἀνθρώπου.

Ἄλλὰ καὶ σὲ συνέδριο πού ἔγινε ἀπὸ τις 3 ὠς τις 7 Μαρτίου 1986 στὴ Βενετία καὶ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴν Unesco σὲ συνεργασία μὲ τὸ ἴδρυμα Giorgio Cini⁽⁴⁾ διακηρύχθηκαν παραπλήσιες ἀπόψεις. Τὸ συνέδριο αὐτὸ παρακολού-

θησαν 17 διανοούμενοι, πού ἀντιπροσώπευαν ποικίλες πολιτιστικὲς παραδόσεις καὶ προέρχονταν ἀπὸ 15 χώρες.

Οἱ σύεδροι ἦταν φιλόσοφοι, λογοτέχνες καὶ ἐπιστήμονες μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δύο κάτοχοι βραβείων Nobel, Φυσικῆς ὁ ἕνας, Φυσιολογίας καὶ Ἰατρικῆς ὁ ἄλλος. Οἱ ἐπιστήμονες ἦταν εἰδικοί σὲ ποικίλους κλάδους ὅπως ἡ Φυσικὴ Ὑψηλῶν Ἐνεργειῶν, ἡ Ἰατρικὴ, ἡ Φυσιολογία, ἡ Βιοχημεία, ἡ Γενετικὴ, τὰ Μαθηματικά.

Θέμα τοῦ συνεδρίου ἦταν «ἡ Ἐπιστήμη καὶ τὰ ὄρια τῆς γνώσεως» μὲ σημειο ἐκκινήσεως τὸ κατὰ πόσον ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ διαλεχθεῖ μὲ τὴν Παράδοση, δηλαδὴ μὲ τις σπουδαιότερες πολιτιστικὲς παραδόσεις τῆς ἀνθρωπότητας. Στὸ συνέδριο διαβάστηκε μήνυμα τοῦ Πάπα Ἰωάννη-Παύλου Β' ὑπογεγραμμένο ἀπὸ τὸν καρδινάλιο Casaroli στὸ ὅποιο μεταξὺ ἄλλων ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας «καλωσορίζει» τὴν ἀναγνώριση τῆς διακρίσεως μεταξὺ τῶν σφαιρῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πίστεως στὴ «σχετικὴ τους αὐτονομία καὶ συμπληρωματικότητά».

Στὴ διακήρυξή τους τὴν καλουμένη «Διακήρυξη τῆς Βενετίας» οἱ σύεδροι διαπιστώνουν ὅτι εἴμαστε μάρτυρες μιᾶς σπουδαίας ἐπανάστασης στὴν ἐπιστήμη, ἰδίως μὲ τις ἐξελιξεις στὴ Φυσικὴ καὶ Βιολογία, μιᾶς ἐπανάστασης, ἡ ὁποία ἐπέφερε ἀνατροπὲς στὴ λογικὴ, στὴν ἐπιστημολογία καὶ στὴν καθημερινὴ ζωὴ μὲ τις τεχνολογικὲς ἐφαρμογές. Σημειώνουν ὅτι ταυτόχρονα ὑπάρχει ἕνα σπουδαῖο κενὸ μεταξὺ τῆς νέας ἀποψῆς τοῦ κόσμου, πού ἀναδύεται ἀπὸ τὴ σπουδὴ τῶν φυσικῶν συστημάτων καὶ τῶν ἀξιῶν πού συνεχίζουν νὰ ἐπικρατοῦν στὴ φιλοσοφία, στὶς ἀνθρωπιστικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιστήμες καὶ στὴ ζωὴ τῆς σύγχρονης κοινωνίας, ἀξιῶν πού βασίζονται εὐρύτατα στὸ μηχανιστικὸ ντετερμινισμό, στὸ θετικισμό καὶ στὸ μηδενισμό. Διακηρύσσουν τὴν πίστη τους ὅτι αὐτὴ ἡ ἀσυμφωνία εἶναι θλασθερὴ καὶ πραγμα-

(4) Γιὰ τὸ πνευματικὸ αὐτὸ συγκρότημα καὶ τις δραστηριότητές του βλ. Ἐλένης Ε. Κούκκου: «Τὸ Ἰδρυμα Giorgio Cini», «Ἀκτίνες» 26, (1963) 12-16.

τικά επικίνδυνη για την ίδια την επιβίωση του ανθρώπινου είδους⁽⁵⁾.

Ως ξεοδος από το άδιέξοδο προτείνεται διάλογος μεταξύ Ἐπιστήμης και Παραδόσεως με επίγνωση τῶν διαφορῶν τους, πού τις κάνουν συμπληρωματικές. Διαπιστώνεται ὅτι ἡ Ἐπιστήμη καί ἡ Παράδοση δέν βρίσκονται σέ σύγκρουση καί διακηρύσσεται, ὅτι ὁ διάλογος θά ἀνοίξει τήν πόρτα σέ νέους ὀρίζοντες.

Προτείνονται τρόποι διαλόγου καί τονίζεται ὅτι ὁ κίνδυνος καταστροφῆς τοῦ ἀνθρώπινου είδους καί ἄλλες συνέπειες τῶν συγχρόνων τεχνολογικῶν ἐξελιξέων ρίχνουν νέο φῶς στήν κοινωνική εὐθύνη τῆς ἐπιστημονικῆς κοινότητος καί στίς ἐπιλογές καί τήν ἐφαρμογή τῆς ἔρευνας. Ἀναφέρεται ἐμφαντικά ὅτι ὁ ἐπιστήμων δέν πρέπει νά μείνει ἀπαθῆς μπροστά στούς κινδύνους, πού δημιουργήσαν οἱ ἀνακαλύψεις του.

Καί σ' αὐτό τὸ συνέδριο τονίζεται λοιπόν ὅτι ὁ κίνδυνος ἔχει αἷτια βαθύτερα πού σχετίζονται μέ τὰ θάθρα στά ὁποῖα στηρίξαμε τόν πολιτισμό μας καί ἐπισημαίνεται ἡ ἀνάγκη διαλόγου μέ ὅ,τι στήριξε τόν ἄνθρωπο στό διάβα τῶν αἰῶνων.

★

Ἡ ἐπιστήμη διαπιστώνει ὅτι «τὸ σύμπαν καί ὁ ἄνθρωπος ἔχουν κοινή ἀρχή καί καταγωγή»⁽⁶⁾. Τὰ ὑλικά στοιχεῖα ἀπό τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται τὸ σῶμα μας εἶναι κομμάτι τῆς φύσεως. Τὰ στοιχεῖα πού ὑπάρχουν στούς ἰστούς μας καί ἐκεῖνα πού ὑπάρχουν στή φύση εἶναι κοινά.

Τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἀπὸ τήν κοσμική ἀκτινοβολία καί τις ἠλιακές ἀκτίνες ὡς τὸ νερὸ τῆς πηγῆς ἐπηρεάζει τόν ἄνθρωπο καί ὁ ἄνθρωπος μέ τις δραστηριότητές του ἐπηρεάζει τὸ πε-

ριβάλλον του. Πάσχει ἡ φύσις καί ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τήν ἀστοργία καί τὴ ληηλασία, πού ὑφίσταται ἀπὸ τόν πεπρωκότα ἄνθρωπο καί τιμωρεῖ τόν ἄνθρωπο, ὅταν δέν σέβεται τοὺς νόμους τῆς πού ἔχουν τεθεῖ ἀπὸ τόν Πάνσοφο Νομοθέτη καί Δημιουργό.

Στὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει: «...ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἔκουσα, ἀλλὰ διὰ τόν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καί αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Οἶδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν...» (Ρωμ. η' 19-22). Διακηρύσσεται δηλαδή ἡ πίστις, ὅτι εἶναι κοινὴ ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς φύσεως.

Κατὰ τόν Ἀπόστολο Παῦλο ἡ φύσις συμπάσχει στό δράμα τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί «συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν». Περιμένει μέ σφοδρὸ πόθο τὴν ἔνδοξο φανέρωση τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ, πού ὅταν συντελεσθεῖ θά ἐλευθερωθεῖ καί ἡ φύσις ἀπὸ τὴ «δουλεία τῆς φθορᾶς» γιὰ νά λάβει μέρος στὴν «ἐλευθερία τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ».

Ἐχει λοιπόν καί ἡ Θεολογία νά πεῖ πολλά καί οὐσιαστικά γιὰ τὸ θέμα τῆς ἀλληλεπίδρασης τοῦ ἀνθρώπου μέ τὴ φύση.

★

Στὸ τριακοστὸ ὄγδοο συνέδριο τῆς κινήσεως Pugwash γιὰ τὰ παγκόσμια προβλήματα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης πού ἔγινε στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἀπὸ τις 29 Αὐγούστου ὡς τις 4 Σεπτεμβρίου 1988, ἕνας ἀπὸ τοὺς συνέδρους πού συμμετεῖχε στὴν ὁμάδα μελέτης προβλημάτων προσασίας τοῦ περιβάλλοντος, Δυτικογερμανὸς βιολόγος καί θεολόγος, εἶπε στό συνέδριο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κ. Ἀντώνη Βεργανελάκη ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία διαθέτει τὴν κατάλληλη γλώσσα (μέ τὴν ἔννοια κανόνων συμπεριφο-

(5) Final Report of the Venice Symposium on «Science and the boundaries of knowledge: the prologue of our cultural past». Unesco Publ.

(6) Γ. Κοντοπούλου καί Δ. Κωτσάκη. Κοσμολογία, 1982, σελ. 288.

ρᾶς πρὸς τὴ φύση), ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο νὰ θελιτιστοποιήσει τὴν ἀλληλεπίδρασή του μὲ τὴ φύση.

Ἡ ἐπισημάνση αὐτὴ τοῦ ἑτεροδόξου θεολόγου καὶ ἐπιστήμονος δείχνει ὅτι καὶ ξένοι ἔχουν ἀντιληφθεῖ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία ἔχει νὰ πεῖ γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ θέμα λόγο οὐσιαστικό. Ἔχει δηλαδὴ γίνεῖ ἀντιληπτό ἀπὸ μερικούς ἐπιστήμονες, ὅτι ἡ ἐπιστημονικο-τεχνικὴ μόνον ἀντιμετώπιση τῶν νοσηρῶν συμπτωμάτων ποῦ ἐμφανίζονται ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ φύση εἶναι ἀνεπαρκῆς. Χρειάζεται ἀντιμετώπιση μὲ τὰ ὄπλα τοῦ Πνεύματος.

Μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας μας, ποῦ εἶναι σῶμα Χριστοῦ καὶ κοινωνία προσώπων δὲν ἔχει θέση ὁ ἀτομισμός, ὑπάρχει ἡ ἀλληλοπεριχώρηση, τὸ ἀνοιγμα μὲ ἀγάπη πρὸς τὸ συνάνθρωπο, ἡ ἀσκητικὴ παράδοση, μιὰ ἀλλήλη στάση ζωῆς στοὺς ἀντίποδες τοῦ ἐγωιστικοῦ καταναλωτισμοῦ. Ὑπάρχει ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴ Δημιουργία, τὸ ποίημα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ «καλὸν λίαν», ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ συνάνθρωπο, ποῦ ἀποτρέπει τὴν ἐκδήλωση ἀτομιστικῆς, ἀντικοινωνικῆς συμπεριφορᾶς (ἡχορῦπανση, κάπνισμα σὲ κλειστοῦς χώρους, ρύπανση κοινόχρηστων χώρων κλπ.) καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἑαυτό μας ποῦ ἀποθαρρύνει τὴ ροπή πρὸς τὴ φθοροποιὸν κατάχρηση, τὴ γελοία ἐπίδειξη, τὴν πρόκληση, τὴν ἀποβολὴ τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς εὐπρέπειας, τὸν καταναλωτισμὸ καὶ τὴ σπατάλη. Διδάσκεται ἡ σωστὴ, μετρημένη χρῆση τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ θίου.

Κατὰ τὴ θεία Λειτουργία ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη παρακαλεῖ τὸν Κύριο νὰ ἀγιασῇ τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου Του.

Ὁ Olivier Clément, ὀρθόδοξος καθηγητὴς στὸ Παρίσι, ἐξέφρασε ἐπιγραμματικὰ τὴν ἐπίγνωση τῆς εὐθύνης, ποῦ ἔχουν τὰ συνειδητὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας γιὰ τὴ φύση: «...Εἴμεθα ὑπεύθυνοι, γράφει, γιὰ τὸν κόσμον μέχρι τὸ τελευταῖο χορταράκι. Εἴμεθα ὁ «λόγος» διὰ τοῦ

ὁποίου ἐκφράζεται ἡ κτίσις καὶ ἀπευθύνεται εἰς τὸν Θεόν: ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται ἂν θὰ βλασφημεῖ ἢ θὰ προσεύχεται». Καὶ συνεχίζει: «Ἡ φύσις εἶναι μιὰ ἀποκάλυψις Θεοῦ... Ἡ φύσις εἶναι μιὰ δευτέρα Βίβλος» καὶ παρακάτω: «...τὸ σύμπαν βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὁ ἄνθρωπος βοηθεῖ τὸ σύμπαν. Τὰ κτίσματα βοηθοῦν τὸν ἄνθρωπο νὰ προσεύχεται καὶ ὁ ἄνθρωπος τὰ κτίσματα. Ὁ ἐξαγνισμένος ἄνθρωπος ποῦ δὲν βλέπει τὴν κτίση μὲς πονηρὰν ἐπιθυμία, ὡς ἀποτικείμενο τῆς δυνάμεώς του ἢ τῆς ἀπολαύσεώς του, διαισθάνεται τὴ μυστικὴ μουσικὴ τῆς καὶ σὰν ἱερεὺς συγκεντρώνει τοὺς «λόγους» τῶν δημιουργημάτων γιὰ νὰ τοὺς προσφέρει στὸν Δημιουργό». «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν Σοὶ προσφέρω μεν...»(7).

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ρώσος φιλόσοφος Ν. Berdyaev (1874-1948) ἔχει ἀναφερθεῖ στὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ φύση γιὰ νὰ τονίσει ὅτι τὶς ἐποχὲς ποῦ ὑποτασσόταν ὁ ἄνθρωπος στὴ φύση ἢ ἡ φύση στὸν ἄνθρωπο πρέπει νὰ ἀκολουθήσει μιὰ ἐποχὴ κατανοήσεως καὶ προσεγγίσεως τῆς φύσεως.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἅγιος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης γράφει ὅτι «...δὲν θὰ παύση πάντοτε νὰ ὑμνῇ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν του, νὰ περιγράφη μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν...», ὁ μεγαλοφυῆς καὶ προφητικὸς F. Dostoyevsky (1821-1881) ἀναφέρεται στὴν ἀγιότητα τῆς γῆς, τὴν ὁποία βλέπει ὡς εἰκόνα ἱερά.

Τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ θεολογικὴ μας παράδοση καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πράξη βλέπουν τὶς σχέσεις ἀνθρώπου καὶ φύσεως ἀνέπτυξε ὁ Β. Ἐράστος στὸ ἄρθρο του «Χορευέτω ἡ Φύσις» («Ἀκτίνες» 24 (1961), 134-139). Ἐκεῖ τονίζεται ὅτι καὶ ἡ παράδοσή μας καὶ ἡ πράξις ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐκφράζουν σὲ πολλὰ σημεῖα τὴ συνεργασία ἀνθρώπου καὶ φύσεως.

(7) Olivier Clément: «L'homme dans le monde», Verbum Caro No 45, 1958. Βλ. καὶ Β. Ἐράστου: «Χορευέτω ἡ Φύσις», «Ἀκτίνες» 24 (1961), 134-139.

Ἡ παρατήρηση λοιπὸν τοῦ ἑτερόδο-
ξου θεολόγου καὶ ἐπιστήμονα πρὸς τὸν
Ἑλληνα σύνεδρο στὸ τριακοστὸ ὄγδοο
συνέδριο τῆς Pugwash, εἶναι πολὺ ση-
μαντικὴ καὶ εὐστοχὴ καὶ ὑπενθυμίζει τὴ
διαπίστωση τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ
Ernst Benz: «ἐνῶ στὴ Δύση εἶναι πα-
ραμελημένη ἡ χριστιανικὴ φιλοσοφία
τῆς φύσεως, ἀντίθετα στὴν Ἀνατολὴ
εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ χριστιανικὴ κοσμο-
λογία καὶ φιλοσοφία τῆς φύσεως» καὶ
τοῦ δυτικοῦ θεολόγου J. Caspar, ὁ ὁ-
ποῖος θεωρεῖ ὡς κύριο γνώρισμα τῆς
ὀρθοδόξου λατρείας τὴ μεταμόρφωση
τοῦ κόσμου.

Ὅπως ἀναφέρει ὁ Β. Ἐραστος στὸ
ἄρθρο του «Χορευέτω ἡ Φύσις», στὴ
θεία λειτουργία δεόμεθα ὑπὲρ τῶν στοι-
χείων τῆς φύσεως. Καὶ τὰ ὑλικά στοι-
χεῖα συμμετέχουν στὸ τελετουργικὸ τῆς
γιὰ νὰ ἐξαγιασθοῦν καὶ νὰ προσφερ-
θοῦν θυσία στὸν Κύριο. Ὁ ψαλμωδὸς
ὕμνει τὴ φύση.

Τὸ εὐχολόγιο περιέχει πληθώρα εὐχῶν
γιὰ νὰ εὐλογηθοῦν τὰ προϊόντα τῆς φύ-
σεως καὶ οἱ ἁγιογράφοι τῶν ναῶν ἐκ-
φράζουν μὲ τὸ ἔργον τοὺς τὴ συμμετοχὴ
τῆς κτίσεως στὴ δοξολογία τοῦ Κτίστου.

Ἐπὶ πλέον ὁ Β. Ἐραστος ἐπισημαί-
νει ὅτι ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ φύση, ὁ πόθος
ἐξαγιασμοῦ τῆς καὶ μεταμορφώσεως
τοῦ κόσμου εἶναι φανερὴ στοὺς λόγους
καὶ στὰ ἔργα τῶν Πατέρων.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρό-
νους ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης
ἦταν ὕμνητὴς τῆς φύσεως, ἐπιφανεῖς ἐκ-
κλησιαστικοὶ ἄνδρες καὶ διδάσκαλοι
τοῦ γένους στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρα-
τίας ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ μελέτη τῆς φύ-
σεως, ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ὁ Νι-
κηφόρος ὁ Χίος συνιστοῦσαν τὶς δενδρο-
φυτεῦσεις καὶ πρωτοστατοῦσαν στὶς
σχετικὲς ἐξορμήσεις. Ἄλλοι συνέγρα-
ψαν παράλληλα πρὸς τὰ πνευματικὰ
τῶν ἔργα φυσιογνωστικὰ συγγράμματα.
Ὁ Χρῆσανθος Νοταρᾶς, σπουδαστὴς
στὸ Παρίσι ἐργάσθηκε στὸ ἐκεῖ Ἀστε-
ροσκοπεῖο, πού τὸ διεύθυνε ὁ μεγάλος
ἀστρονόμος J. D. Cassini (τέλη τοῦ
17ου αἰῶνα), κατασκεύασε ἀστρονομι-
κὰ ὄργανα καὶ ἄλλα προμηθεύθηκε καὶ

τὰ μετέφερε στὴν Ἑλλάδα⁽⁸⁾.

Καὶ ὁ Β. Ἐραστος καταλήγει: «Ἐ-
τσι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς ὀρθοδόξου
χριστιανικῆς παραδόσεως ἡ φύσις ἔχει
βαθὴ νόημα γιὰ τὸν ἄνθρωπον, ἔχει ἕνα
μῆνυμα νὰ δώσῃ. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐ-
τὸν νὰ τὸ ἀποκρυπτογραφή καὶ νὰ τὸ
ἐπωφεληθῆται βοηθῶν ἀντιστοίχως τὴν «ἀ-
δελφὴν φύσιν». Ὁ «διάλογος» αὐτὸς εἶ-
ναι σπουδαιότατος καὶ βασικὸς εἰς πολ-
λὰ σημεία. Ὅταν ἡ συνεργασία αὐτὴ
εἶναι ὁμαλὴ καὶ ἁρμονικὴ, τότε ὁ ἄν-
θρωπος βοηθεῖ τὴν φύσιν καὶ ἡ φύσις
τὸν ἄνθρωπον. Ἐκείνη τὸν βοηθεῖ εἰς
τὸν πολιτισμὸν του καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν
ἐξαγιασμὸν τῆς. Χέρι μὲ χέρι βαδίζουν
ἀπὸ τὴν «δουλείαν τῆς φθορᾶς» εἰς τὴν
«ἐλευθερίαν τῆς δόξης» τοῦ Θεοῦ. Αὐ-
τὴ εἶναι ἡ μεγάλη «ἀποκαταδοκία» τοῦ
παρόντος αἰῶνος».

Πέρασε μιὰ γενεὰ ἀπὸ τότε πού γρά-
φηκαν τὰ παραπάνω. Καὶ στὶς μέρες
μας εἶναι περισσότερο ἐπίκαιρα παρά
ποτέ. Δείχνουν τὴν ὁδὸ πού θὰ μᾶς
βγάλει ἀπὸ τὰ ἀδιέξοδα καὶ θὰ ὀδηγή-
σῃ στὴ χαραυγὴ τοῦ 21ου αἰῶνα, τὸν
ὁποῖο πρέπει νὰ ὑποδεχθοῦμε ὄχι μὲ
τὴν προκλητικὴ αὐταρέσκεια τοῦ ἄν-
θρώπου τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνα πού
ἐπισημαίνει ὁ Παναγιώτης Κανελλόπου-
λος καὶ περιγράφει συχνά στὰ κείμε-
νά του ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, ἄλ-
λὰ μὲ τὴν ταπεινὴ παραδοχὴ τῆς ἐνο-
χῆς μας καὶ τῆ διάθεση γιὰ ἐπανάρθω-
ση. Ἔτσι θὰ ξεκινήσει μιὰ νέα πορεία,
πού θὰ ἐπουλώσει τὶς πληγές, θὰ ἐναρ-
μονίσει τὶς σχέσεις μας μὲ τὸ περιβάλλ-
λον καὶ τοὺς συνανθρώπους μας καὶ θὰ
τονώσει τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι
θὰ ὑπερβοῦμε «τὴν δουλείαν τῆς φθο-
ρᾶς» γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε στὴν «ἐλευθε-
ρία τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ»⁽⁹⁾.

Α. ΔΩΡΙΚΟΣ

νοὺς καὶ Ἀστρονομία». Ἀθῆναι 1983.
νοὺς καὶ Ἀστρονία». Ἀθῆναι 1983.

(9) Περισσότερα γιὰ τὴ θεώρηση τοῦ
ἀνθρώπου καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἀπὸ
τὴ σκοπιὰ τῆς ὀρθοδόξου Πατερικῆς Πα-
ραδόσεως βλ. στὸ ἔργο τοῦ Θεοφ. Ἐπι-
σκόπου Ἀχελώου κ. Εὐθυμίου: «Ἀνθρω-
πος καὶ Φυσικὸ Περιβάλλον», 1989.

ΜΝΗΜΟΝΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΟΦΙΑΣ

Α'

1. ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ

Δυναμικόν φαινόμενον ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικόν στοιχείον τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀποτελεῖ ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ διανοητικὴ τῆς ἀνάπτυξις καὶ καλλιέργεια. Ἡ ἀπήχησίς τῆς φθάνει μέχρι τῶν χρόνων μας. Δέχεται τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ὁ σημερινὸς Ἑλληνισμός· ἐπιρεάζεται ὁ κόσμος τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ ᾧρος τῶν ἄλλων Ἠπειρῶν.

Συνεπῶς καὶ ἐνώπιον τῶν συγχρόνων συνθηκῶν ζωῆς τοῦ λαοῦ χρειάζεται νὰ γίνεταί μνεῖα καὶ νὰ παρασχεθῆ μνημόνιον τοῦ πνεύματος τῶν Ἀρχαίων, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἡ δυνατότης ὁ Ἕλληνας τοῦ 1989 νὰ εὕρῃ τὴν σχέσιν του μὲ τὸ παρελθόν, ἔστω καὶ τὸ ἀπώτερον, νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὴν γονιμότητά του καὶ νὰ ἀνοίξῃ καρποφόρον διάλογον μαζί του.

Τὸ ἀναθάπτισμά μας εἰς τὴν Ἱστορίαν Ἀρχαίαν, Μεσαιωνικὴν καὶ Νεωτέραν Ἱστορικὴ καὶ οὐσιαστικὴ ἀνάγκη ἐπιβάλλει τὴν ἀναθέρμανσίν μας μέσα εἰς τὴν παλαιάν παράδοσιν καὶ παρακαταθήκην, παρά τὸ εὐδαιμονιστικόν κλίμα τῶν καιρῶν μας, τόσον διὰ τὴν ἀνανέωσιν τῶν γνώσεών μας ὅσον καὶ πρὸς ἀναζωπύρωσιν τῶν ἰδανικῶν καὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτοσυνειδησίας.

Ἱστορικὴ αὐτογνωσία καὶ αὐτοδυναμία συνιστᾷ ἀφετηρίαν πνευματικῆς πορείας καὶ πνοῆς.

Λαὸς τοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας θεωρεῖται ὁ Ἕλληνικὸς λαός. Ἡ διάνοια καὶ ἡ σκέψις εἶναι ἀποκάλυψις τῶν Ἑλλήνων. Εἰς αὐτὸν τὸν χῶρον ἐτέθησαν ὄροι καὶ προϋποθέσεις τῆς ὑπερτέρας διανοήσεως καὶ πνευματικῆς καλλιέργειας. Ὁ λόγος ὁ Ἕλληνικὸς, πρωτοπόρος εἰς τὸν μέγα νοητικὸν πνευμα-

τικὸν στίβον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, διαρθρώνεται εἰς ποικιλίαν ὕφους καὶ εἰς πολυφωνίαν ἐκφράσεως μὲ ἄξονα καὶ γνώμονα τὴν παρουσίαν ὑψηλῶν ἀρχῶν καὶ εὐγενῶν ἰδεῶν, τὰ ἔργα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος προβάλλονται ὡς δημιουργήματα διαρκοῦς ἐπικαιρότητος, τὰ ὅποια ὁ χρόνος δὲν φθείρει καὶ δὲν ἐφθειρε ποτέ.

Κατὰ τρόπον συνοπτικὸν ἡμποροῦμεν νὰ τοποθετήσωμεν τὸ γεγονός ὅτι ἡ λογοτεχνικὴ κλασσικὴ δημιουργία περιέχει ἰδέας, ποὺ ἐξυψώνουν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἀνθρώπου, προβάλλει τὰ μόνιμα πρότυπα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ ἡ ὅλη δομὴ τῶν συνενώνεται εἰς ἓνα φυσικὸν σύστημα διαπαιδαγωγήσεως καὶ μορφώσεως τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων γενεῶν. Τὸ ὅλον ἦθος τῶν Ἑλλήνων εἶναι πρωτοποριακὸν καὶ ὀδηγητικόν. Ἡ κλασσικὴ φιλολογία, παρά τὰς ἑλλιπεῖς πλευράς τῆς, ἔχει ἀνοίξει τὸν δρόμον τῆς πολυπύχου παιδευτικῆς ἰδέας, ποὺ κατευθύνει τὸν πολιτισμένον κόσμον τῶν αἰώνων: «Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἰδέα, λέγει ὁ Jaeger, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐξεσφενδόνισαν εἰς τὸν κόσμον, ὅπως ὁ Προμηθεὺς τὴν δᾶδα τοῦ φωτὸς εἰς τοὺς τραγλοδύτας, ποὺ ἔμειναν κυρτωμένοι εἰς τὸ σκότος· εἰς αὐτὴν τὴν δημιουργικὴν πράξιν βασίζεται ἡ ἐκπαιδευτικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων διὰ τοὺς μεταγενεστέρους λαούς. Ἡ ἀπλή λέξις, διὰ τῆς ὁποίας οὗτοι ἔχαρακτήρισαν τὸ σύνολον τοῦ πνευματικοῦ τῶν πολιτισμοῦ, ἡ λέξις "παιδεία" φανερώνει ὅτι εἰς τὴν σκέψιν τῶν ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία ταυτίζονται ὑπὸ ὀρισμένην ἔννοιαν».

Πράγματι ἡ Ἀρχαιότης καὶ μάλιστα ἡ Ἑλληνικὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ ἀδιάφορον καὶ ἀμελητέον πεδίου ἐρεῦ-

νης και εξετάσεως όπως λ.χ. τὸ παρελθὸν τῶν Ἀσσυρίων ἢ τῶν Κινέζων. Εἶναι ὁ πνευματικὸς συντελεστὴς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας, ἡ σχολὴ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ συνθέτει διὰ τὸν σύγχρονον "Ἑλληνα τὸ ἐθνικὸν του παρελθόν. «Ἡ ἀπασχόλησις δὲ μὲ τὴν Ἀρχαιότητα δὲν εἶναι ζήτημα ἐπιστημονικῆς ἀπλῶς εἰδικεῦσεως· εἶναι πρόβλημα ζωτικὸν τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ ἀνθρώπου κατευθύνσεως, κάτι ποῦ ἐγγίζει τὰς θεμελιώδεις ἠθικὰς ἀξίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἰκοδομεῖ τὴν θέσιν του εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν»².

Ὁ γραπτὸς λόγος μὲ τὴν διακλάδωσιν τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ, καθὼς καὶ μὲ τὰς ὑποδιαίρέσεις του μᾶς προσέφερε λαμπρὰ δημιουργήματα. Ἡ μακρὰ περίοδος τῆς πνευματικῆς καλλιτεργείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθὼς καὶ ἡ ἀναπτυσσομένη ἑλληνικὴ γλῶσσα τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸ 1500 π.Χ. σύμφωνα μὲ τὰς ἐνδείξεις τῶν πινακίδων τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β', ποῦ εἶχον εὑρεθῆ εἰς Πύλον, Κνωσσὸν καὶ Μυκῆνας, μᾶς ἐχορήγησαν τὰ πρῶτα μνημεῖα τοῦ λόγου, τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ποιήσεως δηλ. τὸ ἔπος μὲ κυριώτερον ἐκπρόσωπον τὸν Ὀμηρον, ἐξήσκησεν ἀποφασιστικὴν καὶ ὄλως διόλου ἀδιαφιλονίκητον ἐπίδρασιν εἰς τὸ ἦθος καὶ τὸν πολιτισμὸν ὅλης τῆς Οἰκουμένης. Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, κείμενα τοῦ ἠρωϊκοῦ ἔπους ἐμόρφωσαν ὅλην τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, ἀρχαίαν, Ἑλληνιστικὴν, Βυζαντινὴν, Νεοελληνικὴν.

Ὁ Ὀμηρος θεωρεῖται ὁ ἐμπνευστὴς τῶν μεγάλων καὶ σημαντικῶν θεμάτων, ποῦ ἀπασχολοῦν τὴν ἐπιστήμην, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν τέχνην καὶ τὰ λοιπὰ μεγέθη τοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἐρωτήματα περὶ φύσεως, κόσμου καὶ ἐπιστήμης, περὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀναζητήσεις καὶ ἀμφισβητήσεις μέσα ἀπὸ τὴν ποιήσιν τοῦ Ὀμήρου ἐκκολλοῦνται, ὥστε νὰ τύχουν ἐπεξεργασίας καὶ διερευνήσεως.

Τὰ ὀμηρικὰ ποιήματα ἐχορήγησαν σπουδαίαν ἀγωγὴν καὶ βοήθειαν διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν τέχνην τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου. Ὁ Ὀμηρος, ὁ ὁ-

ποῖος κατὰ Πλάτωνα «πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκε», ἀντιπροσωπεύει τὸ ἠρωϊκὸν ἔπος, ποῦ εἶναι ποιήσις ἀντικειμενικὴ, ἀφοῦ ἐξυμνεῖ πράξεις ἠρώων καὶ κλέα «ἀνδρῶν τε θεῶν τε».

Τὸ ἄλλο σκέλος τοῦ ἔπους εἶναι τὸ διδακτικὸν μὲ κύριον ἐκπρόσωπον τὸν Ἡσίοδον, 7ος αἰὼν π.Χ., ὁ ὁποῖος μὲ τὰ ἔργα του: «Ἔργα καὶ Ἡμέραι», «Θεογονία» θὰ προσφέρῃ ὑπέροχα ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ παραγγέλματα, ποῦ ἔχουν διαχρονικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου.

2. ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΠΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΥΡΙΚΟΝ ΛΟΓΟΝ

Ἡ Λυρικὴ ποιήσις γεννᾶται εἰς τὸ χρονικὸν σημεῖον, ὅπου τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα στρέφεται εἰς τὴν συνειδητοποίησιν τοῦ ἐγῶ. Ἡ λυρικὴ ποιήσις ἐκφράζει ἓνα στάδιον καὶ μίαν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως μεταγενέστερον ἀπὸ τὸ ἔπος καὶ προγενέστερον ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Εἰς τὴν λυρικὴν ποιήσιν (ἐλεγειακὴν, ἰαμβικὴν, μελικὴν καὶ χορικὴν) ἀνακαλύπτομεν προσωπικὰ ἐρωτήματα τῶν ἐκλεκτῶν ἐκπροσώπων τῆς περὶ κόσμου, περὶ θεοῦ, περὶ μοίρας, ψυχῆς, γνώσεως, περὶ πράξεων τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ρευστότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς λυρικῆς ποιήσεως σημειώνεται στὸ χρονικὸν διάστημα τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος. Εἶναι ποιήσις ὑποκειμενικὴ καὶ ἐκφράζει τὰ ἐσώτερα θιώματα καὶ φρονήματα, ἀπεικονίζει σκέψεις, ἰδέας καὶ βαθύτερα συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου³. Οἱ κυριώτεροι ἐργάτες τῆς λυρικῆς εἶναι οἱ Καλλίνος ὁ Ἐφέσιος (7ος αἰὼν), Τυρταῖος (650—623 π.Χ.), Μίμνερμος (7ος αἰὼν), Σόλων (639—559 π.Χ.), Θέογνις (550—500 π.Χ.), Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556—468 π.Χ.) (ἐλεγειακὴ), Ἀρχιλόχος ὁ Πάριος (680—629 π.Χ.), Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος, Ἴππῶναξ ὁ Ἐφέσιος (μελικὴ), Τέρπανδρος (680—620 π.Χ.), Ἀλκαῖος

ὁ Μυτιληναῖος 630—560 π.Χ.), Σαπφῶ (627—527 π.Χ.), Ἀνακρέων ὁ Τήσιος (523—478 π.Χ.) (αἰολική), Ἀλκμάν, Στησίχορος (649—555 π.Χ.), Βακχυλίδης ὁ Κεῖος (505—430 π.Χ.) καὶ ὁ κορυφαῖος ὄλων ὁ Πίνδαρος ὁ Θηβαῖος (518—438 π.Χ.) ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν φήμην ἔθνικοῦ ποιητοῦ, ποῦ ψάλλει τὴν ἀνωτερότητα τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς, ὑμνεῖ τὴν εὐγενῆ ἀμίλλαν τῶν νικητῶν εἰς τοὺς διαφόρους ἀθλητικούς ἀγῶνας. Εἶναι ὁ μεγαλόστομος ποιητής, γλωσσοπλάστης, λυρικός, μὲ πλησμονὴν θεμάτων καὶ ὑψηλῶν ἐμπνεύσεων⁴. 14 Ὀλυμπιονικοί, 12 Πυθιονικοί, 11 Νεμεόνικοι καὶ 7 Ἰσθμιόνικοι ὕμνοι τοῦ Πινδάρου σώζονται. Αἰολικοί, ἀττικοὶ καὶ ἐπικοὶ τύποι διανθίζουσιν τὰ ποιήματά του, ποῦ ἔχουν γραφῆ εἰς δωρικὴν κυρίως διάλεκτον.

3. Ο ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΔΙΑΠΛΑΣΤΙΚΟΣ ΗΘΟΥΣ

Ἀπὸ τὰ ἀνυπέρθλητα δημιουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶναι τὸ ποιητικὸν εἶδος τοῦ δράματος. Εὐδοκίμει εἰς μίαν ἐποχὴν, ὅπου ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης εὐρέθησαν εἰς μίαν πληρότητα καὶ ἀρμονίαν. Τὸ δράμα προήλθεν ἀπὸ τὴν ἀρμονικὴν συγχώνευσιν καὶ συνένωσιν τοῦ ἔπους καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως μὲ συνδυετικὸν κρῖκον, τὸ γνωστὸν, ψαλλόμενον πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἄσμα, τὸ διθύραμβον⁵.

Τὰ παριστανόμενα ἔργα, ποῦ εἶχον διδακτικὸν καὶ ἠθικοπνευματικὸν σκοπὸν, ἦσαν αἱ τραγωδία. Ἐκτὸς τοῦ ἄλλου σκέλους τῆς κωμωδίας, ποῦ ἐσατύριζον τὸ γελοῖον τῆς κοινωνίας, τὸ σοβαρὸν μέρος τοῦ δράματος εἶναι ἡ τραγωδία. Οἱ ἑνδοξοὶ ποιηταὶ τραγωδιῶν Αἰσχύλος (524—456 π.Χ.), Σοφοκλῆς (496—406 π.Χ.) καὶ Εὐριπίδης (479—405 π.Χ.) εἰς τὰ ἀριστουργήματά των, ὅσα περισώθησαν, ἐκρυστάλλωσαν ὅλην τὴν σοφίαν καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ ἔθνους μὲ ἀμείωτον τὴν ὑπεριστορικὴν των καὶ ὑπερατομικὴν ἀξίαν. Ὁ Αἰσχύλος διὰ τοῦ τραγικοῦ λόγου του, ὡς μέγας ἱεροφάντης τῆς τραγικῆς τέχνης

καὶ θαυτάτα θεοσεβῆς παριστάνει πρόσωπα ὑπερφυσικά καὶ μεγαλοπρεπῆ. Ὁ Εὐριπίδης ὡς «ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος» ἐμφανίζει τὴν πραγματικότητα, ὅπως ἔχει, καὶ ὁ Σοφοκλῆς μὲ ἀπαράμιλλον τρόπον παρέστησε ἰδανικότητα μορφῶν, διέπλασεν ἰδεώδεις χαρακτήρας, ἐξύμνησε ἀριστοτεχνικά τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἔναντι τοῦ θεοῦ δικαίου, ἐξῆρε τὴν ἐπινοητικότητα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Καὶ τῆς κωμωδίας τὰ δημιουργήματα εἶναι πολὺ ἀξιόλογα μὲ κυριώτερον ἐκπρόσωπον τοῦ 5ου αἰῶνος, τὸν Ἀριστοφάνη, ὁ ὁποῖος ἔδωσε ἔργα μὲ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν καὶ πληθὸς εἰδήσεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ἡ νέα ἀττικὴ κωμωδία θεωρεῖται ἐξαιρετικὸν δημιουργημα, καθὼς καὶ ἡ βουκολικὴ ποίησις, ποῦ περιγράφει τὸν βίον βοσκῶν καὶ ἀγροτῶν. Δημιουργὸς εἶναι ὁ πολὺς Θεόκριτος, συγγραφεὺς τῶν περιφήμων «Εἰδυλλίων».

4. Η ΝΟΗΤΙΚΗ ΕΥΡΩΣΤΙΑ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ὁ Πεζὸς λόγος ἀναπτύσσεται τότε ποῦ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος θάινει εἰς τὴν ἀνδρικήν του ἡλικίαν. Ἄν τὸ κάλλος καὶ ὁ ρυθμὸς, πλάσματα τῆς πρώτης δημιουργικῆς δράσεως, ἔτερπον καὶ εὐχαριστοῦσαν τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν του, ὁ πεζὸς λόγος ὡς προῖον κρίσεως καὶ νοητικῆς εὐρωστίας, χωρὶς νὰ ἀποβάλλῃ τὰ κοσμήματα τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἀναζητεῖ πέραν ἀπὸ τοῦ μυθολογικοῦ στοιχείου καὶ τῆς φαντασίας, γνώρισμα ἀκραιφνῶς ποιητικόν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν λόγον τῶν πραγμάτων.

Ὅπως ἡ ποίησις ἔτσι καὶ ὁ πεζὸς λόγος διακρίνεται εἰς τὰ γνωστὰ τρία εἶδη: τὴν ἱστορίαν, τὴν ρητορείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Τῆς ἱστορίας ἀνάδοχος καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Ἡρόδοτος (484—425 π.Χ.), ποῦ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν Μηδικῶν πολέμων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν Λυδῶν, Περσῶν, Βαβυλωνίων καὶ ἄλλων. Ὡς θάσις τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου ὑπόκειται ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Νέμεσις κολάζει κάθε ὑπέρθασιν καὶ ὕβριν. Συνεπῶς ἡ Νέμεσις τῶν θε-

ὠν ἐτιμώρησε τὴν ἀδικίαν τῶν βαρβάρων πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Κατέδειξε ὁ Ἡρόδοτος τὸ πολυδιάστατον νόημα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας κατὰ τοῦ Ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ.

Ὁ Θουκυδίδης τελειωτῆς τῆς Ἱστορίας (470—396 π.Χ.) ὁ ἀντικειμενικώτερος ἱστορικός ἐξιστόρησε τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ μάλιστα τὴν χρονικὴν περίοδον (431—411 π.Χ.). Εἶναι ὁ θραχύλογος ἱστορικός πεζογράφος με ὑπέροχον δυναμισμόν εἰς τὴν πυκνότητα τοῦ λόγου καὶ τὴν σμίλευσιν τῆς φράσεως. Ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ ἀμεροληψία του ἀποτελοῦν ἀναντίρρητα προτερήματα τοῦ συγγραφέως.

Ὁ Ξενοφῶν (434—355 π.Χ.) ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ποικιλίαν ἔργων ἱστορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν καὶ πολιτικῶν. Ἡ σαφήνεια, ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ χάρις εἶναι ἀναμφισβήτητα προσόντα του.

Λαμπρὸς ἱστορικός εἶναι ὁ Πολύβιος (204—122 π.Χ.), τοῦ ὁποίου σώζονται ἱστορικά ἀποσπάσματα. Εὐρέθῃ ὁμηρος εἰς τὴν Ρώμην μαζὶ με ἄλλους χιλίους ἄνδρας καὶ ἐκεῖ συνεδέθη διὰ φιλίας με ἐπίσημους Ρωμαίους, τὸν Αἰμίλιον Παῦλον, τὸν Σικιπῖωνα καὶ ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἐπηρεάσεν.

Ἡ ἱστορία τοῦ Πολυβίου ἔχει τὸν χαρακτηριστὴν ἐπιστημονικὸν ἔργον εἶναι ὁ «Θουκυδίδης τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς» διότι «κάτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θουκυδίδου ξαναζωντανεῖ στὸ ἔργο τοῦ Πολυβίου»⁶. Ἡ ἱστορία τοῦ Πολυβίου ἔχει ὡς κέντρον τῆς τὸ πολίτευμα τῶν Ρωμαίων ἀλλὰ ὡς τόσον διασθλέπει ὅτι ἡ οὐσία ἐνὸς ἱστορικοῦ ἔργου συνίσταται εἰς τὰ ἐξῆς τρία: α) εἰς τὴν μελέτην πολλῆς ἱστορίας, β) εἰς τὴν ἐπὶ τόπου ἔρευναν τῶν γεγονότων καὶ τὴν μελέτην καὶ γ) εἰς τὴν ἐμπειρίαν, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν φιλαλήθειαν. Σπουδαῖον προσόν του εἶναι ἡ εὐκρινῆς, ἀκριθῆς καὶ ἀντικειμενικῆ ἔκθεσις με ἐπισήμανσιν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων τῶν γεγονότων. Τοῦτο θέτει τὸν Πολύβιον εἰς ἐπίπεδον ὑπεροχῆς ἐναντι τῶν προκατόχων του Ἡροδότου, Θουκυδίδου, Ξενοφώντος⁷.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Πολυβίου συνδέεται

με τὰς τελευταίας ὥρας τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ με τὴν ἐσχάτην στιγμήν τῆς πολιτικῆς του αὐτονομίας, καὶ δι' αὐτὸ «Ἡ Ἱστορία του εἶναι ὁ θριγκὸς μὲν τῆς Ἑλληνικῆς, ὁ θεμέλιος δὲ λίθος τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας»⁸.

Οἱ ἱστορικοὶ Διόδωρος ὁ Συκιελιώτης καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ποὺ ἤκμασαν, ὁ μὲν πρῶτος ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος, ὁ δὲ δεύτερος ἐπὶ Αὐγούστου, ἔχουν γράψαι χρήσιμα ἔργα ἱστορικὰ με πλούτειν εἰδήσεων ἱστορικῶν. Ὁ Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεὺς (50—120 μ.Χ.) ἔχει νὰ παρουσιάσῃ πλούσιον καὶ πολύπτυχον ἱστορικὸν καὶ φιλοσοφικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶχε θαυτάτην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Σημαντικοὶ ἱστορικοὶ εἶναι ὁ Ἀρριανὸς (95—180 μ.Χ.) συγγραφεὺς τῆς Ἀναβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὁ Ἀππιανὸς συγγραφεὺς τῶν Ρωμαϊκῶν. (Συνεχίζεται)

Δ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Π. Κ. Γεωργούντζου: «Ἡ Ἑλληνικὴ Λογοτεχνία εἰς τὸ μέσον τοῦ κόσμου Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως τροφὸς τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βαλκανικῶν καὶ μεσογειακῶν λαῶν καὶ θάσις τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ» «Πλάτων» ἔτος ΙΔ' 1962 τεύχ. Α καὶ Β' 27/28/Ἀθῆναι σελ. 368.

(2) Ἰ. Συκουτρή: «Μελέται καὶ ἄρθρα», ἔκδ. Αἰγαίου, Ἀθῆναι 1956, σ. 93.

(3) Α. Δ. Σκιαδᾶ: «Γλυκὺς Βίος - Μείλιχος αἰὼν», Ἀθῆναι 1964, σελ. 25-72.

(4) Κ. Μερεντίτου: «Αἱ ἰδεώδεις πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀρεταὶ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ Πινδάρῳ», Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τόμ. ΙΔ' 1963-1964, σελ. 9-70.

(5) Τὸ δράμα, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν, διότι ὁ ἀκροατὴς εἰς τὸ δράμα βλέπει, ἀντικρῶς αὐτὴν τὴν πράξιν νὰ ἀναπαριστᾶται ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς πρὸ τῶν θεατῶν, δηλ. ἔχει ἐνώπιόν του τὰ πραττόμενα, τὰ δρώμενα ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

(6) Π. Κανελλοπούλου «Ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα στὴν Πύδνα», Ἀθῆναι 1963, σ. 14.

(7) Κ. Παπαρηγοπούλου: «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», ἔκδ. ἔκτη μετὰ προσθηκῶν Π. Καρολίδου, τόμ. Β', Μέρος Α', Ἀθῆναι 1961, σελ. 305.

(8) Γ. Κ. Γαρδίκας: «Ἐπίτομος Ἑλληνικὴ Γραμματολογία», ἔκδ. ἔκτη, Ἀθῆναι 1948, σελ. 132.

ΤΟ Η' ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 19—20 Φεβρουαρίου 1989

Στις 19.2.1989 πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία της Κύπρου το Η' Συνέδριο της Χριστιανικής Ένώσεως Κυπρίων Έπιστημόνων (ΧΕΚΕ) με την ευκαιρία των 10 χρόνων από την ίδρυσή της και με θέμα «Η Βίωση του Θείου».

Με την ευκαιρία του Συνεδρίου αυτού, 14 μέλη, αντιπροσωπεία της «Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων» από την Άθινα, με επικεφαλής τον Πρόεδρό της Καθηγητή κ. Χριστ. Διακόπουλο, επισκέφθηκε την Λευκωσία, το πενθήμερο 18—23 Φεβρουαρίου 1989 και παρευρέθηκε στις συνεδριάσεις του Συνεδρίου.

Οι εργασίες του Συνεδρίου πραγματοποιήθηκαν στο Έλληνικό Πολιτιστικό Κέντρο του Έκθεσιακού Συγκροτήματος της Λευκωσίας, το πρωί της Κυριακής 19.2.1989, με την παρουσία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Γ. Βασιλείου, του Αρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσόστομου, του ύπουργου Παιδείας της Κύπρου κ. Α. Φιλίππου, του πρεσβευτού της Ελλάδος στην Κύπρο κ. Ι. Φωτοπούλου, του Στρατηγού της Έθν. Φρουράς, Καθηγητών Άνωτ. Σχολών και άλλων επισήμων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το Συνέδριο παρακολούθησαν και στις δύο συνεδριάσεις, άνω των 1.500 ατόμων.

Έμπνευσμένους χαιρετισμούς απηύθυναν προς τους συνέδρους ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Γ. Βασιλείου, ο Αρχιεπίσκοπος κ. Χρυσόστομος, υπό την αιγίδα του οποίου τελούσε το Συνέδριο, ο ύπουργός Παιδείας της Κύπρου, ο πρέσβυς της Ελλάδος κ. Φωτόπουλος και ο Πρόεδρος της Χ.Ε.Ε. κ. Χρ. Διακόπουλος. Όλοι και ο καθένας από την πλευρά του έτόνισαν την αναγκαιότητα της συνυπόρξεως Χριστιανικής Πίστεως και επιστημονικής έρεύνης, χάριν της προόδου και της ολο-

κληρώσεως του Άνθρώπου.

Στο Συνέδριο ανέπτυξαν τρεις έμπειροιστατωμένες εισηγήσεις οί κ. Νικόλ. Μουτσόπουλος, Άκαδημαϊκός και καθηγητής Άρχιτεκτονικής της Πολυτεχνικής Σχολής Θεσσαλονίκης με θέμα «Η Βίωση του Θείου μέσα από την Τέχνη. Ο Χριστιανικός Ναός», ο κ. Βασ. Μπαρμπάνης, καθηγητής της Άστρονομίας της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με θέμα «Προφητικά κείμενα της Καινής Διαθήκης και η άστρονομική έρευνα» και ο Όσιολογιώτατος κ. Ειρηναίος Μπούλοβιτς, καθηγητής και Κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής Βελιγραδίου, με θέμα «Η Βίωση του Θείου στην Όρθόδοξη Πατερική Παράδοση».

Οι εισηγήσεις που αναφέρθηκαν ήσαν πολύ ενδιαφέρουσες και κατατοπιστικές για όλους τους συνέδρους, και κατέδειξαν με ζωηρούς τόνους, ότι η Χριστιανική Πίστη βιωμένη επί 20 αιώνας στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων και στις εκφράσεις των έργων τους, της έπιστήμης και της τέχνης, άποτελεί το βασικό σημείο άναφοράς κάθε πραγματικής άξιας, που έστηριξε και στηρίζει τον πνευματικό πολιτισμό της Άνθρωπότητας.

Στη συζήτηση που άκολούθησε την έπόμενη ημέρα, 20.2.89, με πολλές και ενδιαφέρουσες έρωτήσεις έμπεδόθηκαν οι θέσεις των επί μέρους εισηγητών του Συνεδρίου και διατυπώθηκαν με σαφήνεια πρακτικές άποψεις για την προσέγγιση του Χριστιανικού Βιώματος στην καθημερινή μας ζωή, που τόσο έχει άνάγκη ο σύγχρονος άνθρωπος.

Οι έντυπώσεις που άπεκόμισαν οί σύνεδροι από την πρώτου μεγέθους πνευματική ευκαιρία, που άπετέλεσε το Η' Συνέδριο της ΧΕΚΕ, είναι ότι ο Κυπριακός

Ἑλληνισμὸς διαθέτει μιὰ ἰσχυρὴ πνευματικὴ δύναμη, τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Κυπρίων Ἐπιστημόνων, πού μετὴν ζωντανὴ παρουσία τους ἐπηρεάζουν θετικὰ τὴν Κυπριακὴ κοινὴ γνώμη καὶ ἀποτελοῦν μιὰ θαυμαστὴ ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐπίλυση τόσων ἐκκενρῶν θεμάτων τῆς μαρτυρικῆς Μεγαλονήσου.

Γιὰ μιὰ καλύτερη προσέγγιση τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ Συνεδρίου πού με ἐνδιαφέρον παρακολούθησαμε καὶ μιὰ ἐγγύτερη ἐνημέρωση τῶν μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῶν ἀναγνωστῶν ἐν γένει τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτίνες», παραθέτουμε τὸ κείμενο τοῦ χαιρετισμοῦ τοῦ κ. Χριστ. Διακοπούλου, Προέδρου τῆς Χ.Ε.Ε., πού ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΧΕΚΕ

«Κύριοι ἀδελφοί, μέλη καὶ φίλοι τῆς Χ.Ε.Κ.Ε., ὁ πόνος σας εἶναι καὶ δικός μας πόνος. Οἱ δραματισμοὶ σας εἶναι καὶ δικοὶ μας δραματισμοὶ καὶ ἡ χαρὰ σας εἶναι καὶ δική μας χαρὰ.

Εἶναι φυσικό, ἡ καρδιά σας καὶ ἡ καρδιά μας ν' ἀκολουθεῖ τοὺς ἴδιους κτύπους, γιατί εἴμαστε δυὸ φορὲς ἀδελφία. Εἴμαστε δυὸ φορὲς ἀδελφία γιατί στὶς φλέβες μας τρέχει τὸ αἷμα τῆς ἴδιας μάνας καὶ στὸ βάθος τοῦ εἶναι μας ἔχουμε τὴν ἴδια πίστη πού εἶναι καὶ ἡ δύναμή μας.

Οἱ ἀγῶνες μας εἶναι κοινοὶ καὶ οἱ ἐξελίξεις τῶν καιρῶν κάνουν ἀναγκαῖα τὴ συνεργασία μας γιὰ τὴ βίωση τοῦ Θεοῦ, γιατί μόνο ἡ βίωση τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ κάνει τὸ ἀδύνατο δυνατὸ καὶ νὰ δώσει στὸν κόσμον αὐτὸ πού περιμένει, τὴν εἰρήνη, τὴν παγκόσμια ἀδελφосύνη, τὴν ἰσότητα, τὴν ἐλευθερία, τὴ δικαιοσύνη.

Ἡ βίωση τοῦ Θεοῦ γιὰ κάθε ἐποχὴ ἔχει πρωταρχικὴ σημασία καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ ἐποχὴ, ἡ βίωση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐντονο αἶτημα τῶν λαῶν τῆς γῆς χωρὶς ὅμως ἐπίγνωση.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος θεώρησε πὼς θὰ βρεῖ τὴν εὐτυχία του στὴν ἐγωπάθεια καὶ τὴν κατάργηση τοῦ ἠθικοῦ του κόσμου γιὰ νὰ χαρεῖ χωρὶς φραγμοὺς. Ἡ

ἐγωπάθεια, ὅπως ἦτο φυσικό, ἔφερε τὴ μοναξιά καὶ ἡ κατάργηση τῶν ἐσωτερικῶν ἠθικῶν δυνάμεων ἄφησε τὸν ἄνθρωπο ἀνήμερο μπροστὰ σὲ κάθε ἐμπόδιο καὶ δυσκολία τῆς ζωῆς.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, μόνος κι ἀνήμερος ἦλθε σὲ ἀπόγνωση καὶ ἡ ἀπόγνωση τὸν ὀδήγησε στὴ διάθεση γιὰ φυγὴ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ἡ διάθεση γιὰ φυγὴ τὸν ἔφερε στὰ ναρκωτικά καὶ τὰ ναρκωτικά συνέβαλαν στὴν ἀνάπτυξη τῆς βίας καὶ τοῦ ἐγκλήματος. Σὰν νὰ μὴν ἔφθαναν ὅλα αὐτά, πολλοὶ νέοι ἀηδιασμένοι ἀπὸ τὴ διαστροφή τῆς ζωῆς ξεσηκώθηκαν νὰ διορθώσουν τὴ διαφθορὰ μετὴ τὴ βία. Ἡ ἀπόγνωση ὀδηγεῖ στὴν παράρρηση καὶ σὲ λύσεις πού δὲν ὑπάρχουν. Σὰν εἶδε ὅμως ὁ ἄνθρωπος τὴν κοινωνία πού παραπαλεῖ νὰ τοῦ δημιουργεῖ προβλήματα, σὰν εἶδε τὴ βία, τὸ ἐγκλημα νὰ αὐξάνει, σὰν εἶδε τοὺς νέους νὰ χάνονται στὸ λούκι τῶν ναρκωτικῶν καὶ τοῦ AIDS, σηκώνει τὰ χέρια του ψηλὰ ζητώντας βοήθεια, ζητώντας μιὰ ἄλλη ζωὴ. Δὲν ὑποπτεῖται ὅμως, ὅτι μιὰ εἶναι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ. Στὸ σύγχρονο ἄνθρωπο εἶναι γνωστὴ ἡ ὑπαρξη τοῦ Χριστιανισμοῦ, φαίνεται, ὅμως, πὼς δὲν τὸν ἔχει ἀγγίξει ἡ ἀλήθεια τῆς χαριόσυνης ἀγγελίας, δηλαδὴ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐνῶ, λοιπόν, πολλοὶ βρίσκονται ἀκόμη στὸν ἠθικὸ τους κατήφορο καὶ στὴν ἀπόγνωση, ἄλλοι πολλοί, πάρα πολλοὶ παράγοντες πού ἐπηρεάζουν ἢ χειρίζονται τὴν κοινωνικὴ, οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τῆς γῆς, ὅπως καὶ πολλοὶ ἐπιστήμονες, ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες καὶ σωρευτικὲς ἀποτυχίες τῆς ἐγωπάθειας, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία καὶ ἀπομυθοποίηση ὕλιστικῶν ἀντιλήψεων, κάνουν μιὰ παρήγορη στροφή ζητώντας ἕνα νέο δρόμο γιὰ τὸν κόσμον, ἕνα δρόμο ἀλληλοκατανοήσεως, συνεργασίας, σεβασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἕνα δρόμο ἀλληλοβοήθειας.

Οἱ ἡγέτες τῶν δύο ὑπερδυνάμεων ἀντελήφθησαν, μετὰ τὴν χωρὶς προηγούμενο αὐξηση τῶν δαπανῶν ἐξοπλισμοῦ τὸ 1985, ὅτι ὀδηγοῦνται σὲ οἰκονομικὴ αὐτοκαταστροφή χωρὶς πόλεμον καὶ ὅτι σὲ περίπτωση συγκρούσεως, δὲν θὰ ὑπάρχουν νικη-

ται και ήττημένοι, θά υπάρχουν μόνο πεθαμένοι. Ή αναγνώριση τής άποτυχίας τους και ή προτίμηση τών λαών στη ζωή από την αυτοκτονία, τούς έκαναν ν' αλλάξουν πορεία και νά πάρουν τó δρόμο του σταδιακού άφοπλισμού. Έτσι άρχισαν νά σβήνουν και οί τοπικοί πόλεμοι.

Ή άποτυχία του ανθρώπου στη στάση του άπέναντι στη φύση και τόν κοινό οίκο κάθε ζωής, δηλαδή τη γή και ή από τη στάση αυτή προκληθείσα οικολογική καταστροφή βοήθησε νά γίνει αντίληπτό ό τι ό ούρανός, ή ατμόσφαιρα, οί θάλασσες είναι κοινές και συνεπώς ή διάσωσή της, ή διάσωση δηλαδή τής ζωής είναι θέμα κοινής προσπάθειας και συνεργασίας με πνεύμα άδελφοσύνης τών λαών. Ή λέξη άδελφοσύνη είναι λέξη τών ειδικών επιστημόνων που συνεδρίασαν τόν περασμένο Δεκέμβριο στις ΗΠΑ.

Ή άποτυχία στη συνεργασία τών πλουσίων με τίς φτωχές χώρες, ή καλλιεργηθείσα αντίθεση και διάφορά, ή από την αντίθεση προκληθείσα άπειλή του πολιτισμού μας, όπως αναγνωρίζεται από τούς μεγάλους τής γής, βοήθησε νά κατανοηθεί ή άλληλεξάρτηση τών λαών και ή διεθνοποίηση τών προβλημάτων. Έτσι σταδιακά μέσα στο χρόνο έντονότερα αναπτύσσεται τó πνεύμα άλληλεγγύης και βοήθειας τών πλουσίων προς τίς φτωχές χώρες.

Πέρα από τίς μεγάλες αυτές παρήγορες μεταβολές έχουμε και δύο άλλες έξ ίσου παρήγορες. Ή άποτυχία και άπομυθοποίηση του Μαρξισμού είχε σαν συνέπεια μιá στροφή στη σκέψη και την πολιτική τών κομμουνιστικών χωρών, μιá εγκατάλειψη του Μάρξ. Οί κομμουνιστικές χώρες βρίσκονται σέ μιá έναγώνια αναζήτηση ένός νέου δρόμου άποκαταστάσεως τής παραγωγικής έλευθερίας και του ανθρώπου γενικότερα.

Έγινε αντίληπτό ό τι ή στέρηση του δικαίωματος από τόν άνθρωπο νά σκέφτεται, νά πιστεύει και νά βούλεται, ένώ δέν μετατρέπει τόν άνθρωπο σέ μηχανή, του άφαιρεί τó δικαίωμα νά είναι άνθρωπος. Μη υπάρχόντων δέ ανθρώπων δέν μπορεί ν' αναμένεται άνθρωπινη έπιτυχία.

Έξ άλλου, ή άποτυχία του καπιταλι-

σμού που προκλήθηκε από την αντίθεση έργοδοτών και εργαζομένων, μετέβαλε την αντίληψη τής πραγματοποίησης του κέρδους σαν μοναδικού σκοπού τών επιχειρήσεων. Μέσα στη δεκαετία του '80 έγιναν σοβαρές αναθεωρήσεις τών σκοπών τών επιχειρήσεων και βασικός πλέον άξονας τών επιδιώξεων είναι ή ταύτιση τών δραματισμών και προσδοκιών του κοινωνικού συνόλου τών επιχειρήσεων και τών εργαζομένων με άπόλυτο σεβασμό τής προσωπικότητας του ανθρώπου.

Ερωτάται, λοιπόν, όλες αυτές οί μεγάλες εξέλιξεις που είναι καρπός τής άποτυχίας του ανθρώπου, είναι μεσιανικές, θά φέρουν τη σωτηρία του κόσμου;

Ό σύγχρονος άνθρωπος μοιάζει με τόν άσωτο που μέσα στην άποτυχία του είτε όχι, λοιπόν, αυτοκαταστρέφομαι, χάνομαι και πήρε ένα νέο δρόμο ζητώντας την ειρήνη, τη συνεργασία, την έλευθερία, τó σεβασμό του ανθρώπου και τής φύσεως, τη δικαιοσύνη, ζητώντας την επιβίωση του ανθρώπου. Ό σύγχρονος όμως άσωτος έχει ένα συγκριτικό μειονέκτημα με τόν άσωτο τής παραβολής. Ό άσωτος τής παραβολής ήξερε τόν Πατέρα και τó δρόμο που οδηγεί σ' Αυτόν. Ό σύγχρονος άνθρωπος δέν γνωρίζει ούτε τόν Πατέρα ούτε τó δρόμο. Ποιός, λοιπόν, θά δείξει τó δρόμο; Θά μου πείτε, οί Χριστιανοί. Μά δυστυχώς, πολλοί Χριστιανοί δέν ζούν τόν Πατέρα, βιώνουν τόν έαυτό τους, δηλαδή τη φθορά τους και οί σύγχρονοι άσωτοι τη φθορά την ξέρουν, την έδοκίμασαν. Την άφθαρσία είναι που ζητούν, δηλαδή χωρίς νά τó ξέρουν, τόν Πατέρα αναζητούν, γιατί χωρίς τόν Πατέρα δέν γίνεται τó άδύνατο δυνατό, δέν γίνεται μορική ή υπέρβαση του ανθρώπου πάνω από τη φθορά και την άδυναμία του. Μά θά μου πείτε, δέν υπάρχουν ούσία Χριστιανοί που αγωνίζονται και βιώνουν τόν Πατέρα κάθε στιγμή; Άσφαλώς υπάρχουν και ευτυχώς πληθαίνουν, αλλά αυτοί είναι σχετικά λίγοι και οί σύγχρονοι άσωτοι πολλοί. Νά γιατί τó θέμα του Συνεδρίου και οί άγώνες τής Χ. Ε.Κ.Ε. έχουν ιδιαίτερη και μεγάλη σημασία.

Αυτή είναι ή σημασία του άγώνα για

τή βίωση του Θείου από κάθε Ὁρθόδοξο σὲ παγκόσμια κλίμακα.

Ἡ βίωση του Θείου ἔχει ὁμως καὶ μιὰ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρο.

Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν διεθνῶν ἐξελίξεων καὶ ἀπειλουμένη νὰ μεταβληθεῖ σὲ τρίτης τάξεως δύναμη μὲ συνέπεια νὰ χάσει τὸν ἔλεγχο τῆς τύχης της καὶ τοῦ ἱστορικοῦ της ρόλου ἐπιταχύνει τὴν ἔνωσή της γιὰ ν' ἀνέβει στὴν πρώτη θέση τῶν δυνάμεων. Μέσα στὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ συμπεριληφθεῖ γρήγορα καὶ ἡ Κύπρος.

Οἱ ἐπιβουλές, συνεπῶς, τῶν γειτόνων μας, τὰ μακροχρόνια σχέδιά τους, ἡ ἀδιαλαξία τους θὰ ἔχουν ἱστορικὴ μόνο ἀξία, θ' ἀνήκουν στὸ παρελθόν. Θὰ ἀνήκουν στὸ παρελθόν, ἀφοῦ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ γείτονες θέλουν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸν ἐνιαῖο χῶρο τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἔνωσή μας ὁμως μέσα στὸ μεγάλο χῶρο τῆς Εὐρώπης, μᾶς θέτει σ' ἓνα δίλημμα: Ἡ ἓνα μικρὸ σὲ ἀριθμὸ Ἔθνος θὰ συθλιβεῖ, θὰ ἀπορροφηθεῖ καὶ θὰ χαθεῖ μέσα στὸ πλῆθος τῶν ἄλλων ἢ ἓνα μικρὸ Ἔθνος θὰ δώσει στὴν Εὐρώπη κάτι μεγάλο.

Τὸ μεγάλο ποῦ μπορεῖ νὰ δώσει, εἶναι:

α) Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα σὰν πηγὴ ἐμπλουτισμοῦ τῶν γλωσσῶν τῶν λαῶν τῆς γῆς. Ἀπόδειξη εἶναι ὅτι τὸ Πανεπιστήμιό τῆς Καλιφόρνιας ἐτοιμάζει λεξικὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μὲ ἑκατομμύρια λέξεις σὲ μέγεθος μεγάλης ἐγκυκλοπαίδειας.

β) Τὰ κλασσικὰ τῶν Ἑλλήνων γράμματα. Ἄς θυμηθοῦμε τὴν προτροπὴ τοῦ Μ. Βασιλείου ποῦ μᾶς ἔδωσε μὲ τὴν περίφημη πραγματεία του μὲ τίτλο «Ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελούντο λόγων».

γ) Τὰ ἔργα τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ποῦ τὰ περισσότερα εἶναι γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ὁποῖα θὰ θεμελιώσουν τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ κοσμοθεωρία ἢ ὁποῖα μὲ τὸ φῶς τῆς αἰωνιότητος θὰ δείχνει τὸ δρόμο στὰ συνεχῶς μεταβαλλόμενα πρόσκαιρα προβλήματα κάθε ἐποχῆς.

Γιὰ νὰ δώσει, βέβαια, τὸ ὀλιγάριθμο τῶν Ἑλλήνων Ἔθνος μιὰ μεγάλη παρουσία, ἔχει ἀνάγκη νὰ βιώσει τὸ Θεῖο, γιὰ ἔτσι μόνο θὰ ξεπεράσει τὴν ἀδυναμία του καὶ θὰ κάνει τὸ ἀδύνατο δυνατό, θὰ σταθεῖ Φῶς, ἐκπληρώνοντας τὴ μεγάλη του Ἱστορικὴ Ἄποστολή».

... ..

Κλείνοντας τὴ σύντομη αὐτὴ ἀναφορὰ μας στὸ Ἡ' Συνέδριο τῆς ΧΕΚΕ, αἰσθανόμεστε τὴν ἀνάγκη νὰ εὐχαριστήσουμε τὸν Παντοδύναμο Θεό, ποῦ εὐδόκησε νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ τόση ἐπιτυχία τὸ Συνέδριο αὐτὸ τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων Ἐπιστημόνων, καὶ νὰ εὐχηθοῦμε ὅπως, τέτοιες πνευματικὲς μαρτυρίες, ποῦ στηρίζονται στὴ βίωση τῆς Χριστιανικῆς Ἀλήθειας, πολλαπλασιάζονται στίς ἡμέρες μας γιὰ νὰ στηρίζουν τόσες ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, στοὺς δύσκολους δρόμους τῆς ἀντιφατικῆς ἐποχῆς μας.

ΙΩΑΝ. Γ. ΚΑΤΣΟΜΗΤΡΟΣ

Ἐπίκαιρα

ΕΔΩ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΝΤΑΙ ΒΟΥΝΑ !

Δυὸ περιστατικά, ἐντελῶς σύγχρονα, πολὺ σπουδαῖα καὶ πολὺ εὐχάριστα θὰ ἐπισημάνη καὶ θὴ σχολιάσῃ σήμερα ἡ στήλη — καὶ συγχωρήσῃ τῆς αὐτῆ τήν... «μετὰ τυμπανοκρουσίας» προεξαγγελία, ἀφοῦ αἰτία τῆς ἔχει ὅτι αὐτὴ πρώτη, ἡ στήλη, συμμετέχει στὴ χαρά:

Δὲν χρειάζεται νὰ πᾶμε, χρονικά, πολὺ πίσω, γιὰ νὰ ἰδοῦμε τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ περιστατικά αὐτά, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ στὸ σήμερα μποροῦμε νὰ μείνουμε: Πρόκειται γιὰ μιὰ, γενικὴ θὰ ἴλεγε κανεῖς, ἀλλὰ γῆ σκηνικοῦ στὸ χρῶμα καὶ τὸν τόνο τῆς δημόσιας κοινωνικῆς ζωῆς μας, πού συντελέσθηκε (καὶ τώρα ἀκόμη ἐξακολουθεῖ νὰ συντελεῖται) μέσα σὲ τόσο μικρὸ χρονικὸ διάστημα, ὥστε εὐλόγα νὰ μπορεῖ κανεῖς νὰ μιλάη, ὅπως στὸ θέατρο, γιὰ ἀλλὰ γῆ σκηνικοῦ! Πραγματικά, δὲν πᾶει πολὺς καιρὸς πού ἡ Ἄρνησι κάθε πνευματικῆς ἀξίας, ἔστω κι ἂν ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἀξία ἀποδεικνυόταν ἀπὸ πείρα αἰῶνων, ἔστω κι ἂν εἶχε κερδηθῆ μὲ δάκρυ καὶ αἷμα, ἡ Ἄρνησί τῆς εἶχε τόσο πολὺ ἐπικρατήσῃ καὶ γενικευθῆ, ὥστε ὅσοι δὲν εἶχαν παρασυρθῆ ἀπὸ... τὸ ποτάμι τῆς, δικαιολογημένα νὰ νομίζουν πὼς θρῖσκονται σέ... φρενοκομεῖο, καὶ μάλιστα σὲ φρενοκομεῖο ἀπὸ ὅπου ἦταν ἀδύνατο νὰ ξεφύγουν!

Καὶ ὅμως, τὸ «ἀδύνατο», νὰ, πού ἐγινε πραγματικότητα! Δὲν πέρασε, θέβαια, ὁ ὕλικός ἀπαράιτητος χρόνος γιὰ νὰ ἀλλάξῃ καὶ ὅλα τὰ περιστατικά, στὴν ἐξωτερικὴ πραγματικότητα, τὸ χρῶμα τῆς δημόσιας κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἄλλὰ ἡ ριζικὴ μεταβολὴ ἔγινε. Πλανιέται στὸν ἀέρα πού ἀναπνέουμε, τὴ νοιώθεις ἀκόμη περισσότερο σίγουρη παρὰ ἂν τὴν ἔβλεπες μὲ τὰ ἴδια σου τὰ μάτια! Αὐτοὶ πού ὡς χτὲς ἀκόμη ἐκορυβαντιοῦσαν κηρύττοντας τὴν Ἄρνησι, τὴν εὐκόλη ψευτιά, τὴν κερδοφόρα ἀπάτη, τὴν κάθε λογῆς ἀνηθικότητα, αἰσθάνονται μωδιασμένοι, λὲς καὶ τοὺς κόπηκε ἡ λαλιά — κατὰ πλαν τὴ γλῶσσα τους! Δὲν ἐγιναν, θέβαια, μὲ μιὰς, ὅλοι τους πνευματικά ὑγιεῖς ἄνθρωποι. Ἄλλὰ ἡ συμπεριφορά τους εἶναι ἡ ἴδια σὰν νὰ ἴφαγε ἡ ὡς τώρα ἀναιδεῖά τους ἕνα τρανταχτὸ σκαμπίλι, ὥστε ν' ἀργήσῃ, τουλάχιστον, πάρα πολὺ νὰ σηκώσῃ πάλι κεφάλι!

Ἄκόμη πιὸ θαυμαστὸ εἶναι τὸ ὅτι αὐτὴ ὅλη ἡ μεταβολὴ ἐγινε χωρὶς κανεῖς νὰ τὴν περιμένῃ, ἀκόμη ἴσως χωρὶς κανεῖς νὰ τὴν ἐπιδιώξῃ. Δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα κάποιου φανεροῦ, ὀργανωμένου καὶ πλοῦσιου σὲ ὕλικὰ μέσα ἀγώνα. Οἱ ἀδύναμες διαμαρτυρίες πού ἀκούσθηκαν — γιὰ νὰ σθῆσουν κι' αὐτὲς σὲ λίγο μέσα στὸν ὀρυμαγδὸ τῆς Ἄρνησεως — οὔτε νὰ φανταστοῦν μποροῦσαν πὼς θὰ ἴχαν τέτοια ἀποτελέσματα, ὥστε ὀρημεθιστάνειν!». Ἐνῶ ἐδῶ, πραγματικά, μετακινήθηκαν βούνα! Ἡ Γραφικὴ αὐτὴ διατύπωσι φέρνει στὸ νοῦ τοῦ πιστοῦ τὴ μοναδικὴ ἐκείνη Δύναμι, πού φανερώνεται ὅτι ἐμεσολάβησε ἐδῶ. Καὶ μήπως δά, εἶναι ἡ πρώτη φορά στὸν σημερινὸ — οὔτε ἴκαν χθεσινὸ! — κόσμους; Ἐκεῖνο τὸ Αἰτήτς, τὴν ἐπομένῃ κιόλας τῆς «σεξουαλικῆς ἀπελευθέρωσης», τί μᾶς λέει;

Ἀπλούστατα, ἐδῶ καὶ λίγες μόλις ἡμέρες, τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, καλὰ κάμαμε καί, μὲ τὸ σπῆθος γεμάτο χαρὰ, θροντοφωνάξαμε «Τίς Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; Σὺ εἶ ὁ Θεός, ὁ ποιῶν θαυμάσια, μόνος!».

Κι ἔτσι ἐρχόμαστε στὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ περιστατικά ποὺ θέλει νὰ τονίσῃ τὸ σημεῖωμα τοῦτο: «Ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε στιγμή, ὅταν ἰδίως ἀντιμετωπίζουμε δυσκολίες, δὲν μᾶς ἀφήνει μόνους ἢ ἀβοήθητους. Ὁ Παντοδύναμος Κύριος τοῦ Παντός, ὅταν κρίνῃ ὅτι αὐτὸ χρειάζεται, ἀλλάζει, ἀ π ὅ τ ῆ μ ι ἄ σ τ ι γ μ ῆ σ τ ῆ ν ἄ λ λ η, κι ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου κανεὶς δὲν τὸ περιμένει, τ ῆ ν π ο ρ ε ῖ ἄ τ ῆ ς Ἰ σ τ ο ρ ῖ ἄ ς!».

Ἄλλὰ καὶ χωρὶς τὰ παρόμοια θροντερά περιστατικά, μήπως ἡ κανονικὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ δὲν ἀποτελεῖ ἓνα πολυσύνθετο, θριαμβευτικὸ θαῦμα ποὺ ὀργανώνει ὁ Θεός, γιὰ νὰ ζήσῃ ὁ πιστὸς μέσα στὴν εὐφροσύνη του;

Βαδίζουμε στὴν περίοδο τῆς Μεγάλῃς Σαρακοστής, διανοησιμένης κάθε τόσο κι ἀπὸ καινούριες ὀλοένα, γιὰτ' εἶναι αἰώνιας ἀξίας, ἑορτές: Τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, τοῦ Ἀσώτου, τῆς Τελικῆς Κρίσεως. Χθὲς τῆς Ὁρθοδοξίας. Μὲ τὸν «Ἀπόστολο» (τὸ Ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα) ἓνα ἀξεπέραστο ποίημα, τὸ τ ρ α γ ο ῦ δ ι γ ι ἄ τ ῆ ν Π ῖ σ τ ι καὶ τὰ θαύματά της. Ποὺ ἀκούγεται μέσα σὲ ἀνθρώπινους θώρακες τ υ ρ α ν ν ι σ μ ῆ ν ο υ ς ἀπὸ τὴν ἴδια, τὴ δική τους, ἀμαρτία, ἀλλὰ γι' αὐτὸ καὶ περισσὰ εὐαίσθητους καὶ εὐγνώμονες στὴν Εὐτυχία τῆς Χάρης τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔρχεται — ναί, τὸ Πάσχα!

Ἡ Κιβωτὸς τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μὲ τὴν Ὁρθοδοξία! Ἐτοιμασμένης γιὰ ν' ἀναπαύεται, μέσα στὰ ἅγια Ἔργα του, ὁ πιστός.

... Ποιὸς μίλησε γιὰ γῆ ἔρημη, ἄβατη καὶ ἀνυδρῆ;...

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

Ἀγαπηταὶ «Ἀκτίνες»,

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ἀθ. Καραντώνη σχετικὰ μὲ τὰ ἔργα ἀγάπης τοῦ Μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερωνύμου δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ τονισθοῦν δύο ἄλλα χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητός του.

Ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ ταπεινὴση.

Ἡ ταπεινὴση δὲν ἦτο καθόλου μία φραστικὴ ταπεινολογία, ἀλλὰ ἓνα βαθὺ φρόνημα, ποὺ ἐξεδηλώνετο τόσο εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ὅσον καὶ εἰς τὰς δημοσίας σχέσεις του.

Δι' ὅσους πρὸ τῆς ἀναρρυσῆώς του εἰς ἀρχιεπίσκοπον τὸν ἐγνώριζον ἦτο ὁ πατὴρ Ἱερώνυμος καὶ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερατείας του ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ὁ ἀπλὸς, εὐγενής, χωρὶς ἐπιδείξεις λειτουργὸς τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἀκούρατος ἐργάτης τῆς Ἐκκλησίας πατὴρ Ἱερώνυμος.

Αὐτὸ ἐκέρδιζε τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην ὄλων, ὅσον ἐπικοινωνοῦσαν μαζί του καὶ προσέφεραν πρόθυμα τὴν συνεργασίαν των εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης, ποὺ τὴν εὐθύνην εἶχεν ἐπωμισθῆ ἡ Ἐκκλησία. Ἐνας εὐρὺς λοιπὸν κύκλος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐπλασιάζοναν ὅποιανδὴποτε πρωτοβουλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνηγωνίζοντο ἀνιδιοτελῶς ὅλοι εἰς τὰ καλὰ ἔργα.

Ἀκόμη περισσότερο εἰς τὴν ἔκκλησιν διὰ τὴν προσέλευσιν εἰς τὸν κλῆρον εὐσεβῶν ἀνταπεκρίθησαν ἄνδρες ποὺ ἐγκατέλειψαν τὸ θιοποριστικὸν των ἔργον καὶ ἐνετάχθησαν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἱεροῦ κλήρου.

Εἰς ὄλας τὰς ἐνεργείας του ἀπέβλεπεν ὄχι εἰς τὴν ἰδικὴν του προβολὴν ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ «καλὸν» τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπισφράγισις δὲ ὀλοκλήρου τοῦ θίου του ἦτο ἡ παραίτησις του ἀπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν, αἱ ἐκδόσεις τῶν βιβλίων ποὺ ἐπικολούθησαν καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ ταφῆ ἐγκομβωνώμενος τὸ ταπεινὸν ἔνδυμα τοῦ μοναχοῦ.

Μὲ πολλὴν τιμὴν

ΑΓ. ΠΕΡΙΔΗΣ

«ΟΙ ΑΝΤΙΠΡΗΣΙΕΣ
ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ»

Κύριε Διευθυντά,

Εἶχε κυκλοφορήσει τὸ τεῦχος Φεβρουαρίου τῶν «Ἀκτίνων», ποὺ εἶχε δημοσιευ-

θεΐ άρθρο μου υπό τὸν τίτλο «Οἱ ἀντιρρησίες συνειδήσεως», ὅταν ἐδημοσιεύθη σὲ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα («Ἡ «Καθημερινή», 19-2-1989) ἐπιστολὴ τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας κ. Γεωργίου Α. Παπανδρέου πάνω στὸ ἐπίμαχο θέμα.

Ὅπως θὰ θυμοῦνται οἱ ἀναγνώστες σου, στὸ ἄρθρο μας αὐτὸ, ἀφοῦ δώσαμε μιὰ ἀναλυτικὴ εἰκόνα τοῦ ἰσχύοντος Δικαίου πάνω στὸ θέμα, παραθέσαμε καὶ τὰ κυριότερα ἄρθρα σχετικοῦ νομοσχεδίου ποὺ κατετέθη τὸν περασμένο Ἰούλιο στὴ Βουλὴ, ἀλλὰ δὲν προωθήθη, ὡς τώρα, πρὸς συζήτηση καὶ ψήφιση. Καὶ λέγαμε ὅτι δὲν εἶναι γνωστοὶ οἱ λόγοι τῆς καθυστέρησεως αὐτῆς, γιατί δὲν εἶχαμε οὔτε ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρμόδια ὑπηρεσία τῆς Βουλῆς, ὡς τὰ τέλη Ἰανουαρίου, μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἐξήγηση.

Ἦδη, μὲ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ κ. Γ. Παπανδρέου, ποὺ εἶναι ἀπάντηση σὲ ἐπιστολὴ τοῦ «ἀντιρρησία συνειδήσεως» κ. Θανάση Μακρῆ, ποὺ ἐκτίει ποινὴ φυλακίσεως λόγῳ ἀρνήσεώς του νὰ ὑπηρετήσῃ τὴ θη-

τεία του, διαφαίνονται προθέσεις τῆς κυβερνήσεως νὰ ρυθμίσει ὀριστικῶς τὸ θέμα, «σύμφωνα μὲ τὴ διεθνή ἀντίληψη», οἱ διαδικασίες ὅμως ὠρμάνσεως τοῦ θέματος θὰ εἶναι «χρονοβόρες» καὶ ὅτι «οἱ ἀληθινὲς διαστάσεις τοῦ προβλήματος δὲν ἔχουν ἀντιμετωπισθεῖ μὲ κατανόηση».

Μὰ καλύτερα νὰ παραθέσουμε τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. ὑπουργοῦ, χωρὶς σχόλια:

«Ἀγαπητὲ κ. Μακρῆ, εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἐπιστολὴ σας. Γνωρίζετε τὶς προσπάθειες ποὺ καταβάλλω γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῶν πραγματικῶν διαστάσεων τοῦ θέματος, σύμφωνα μὲ τὴν διεθνή ἀντίληψη. Θὰ ἐπιθυμοῦσα μιὰ συνάντηση μαζί σας γιὰ νὰ κουβεντιάσουμε τὸ θέμα. Ὅφειλω νὰ σὰς ἐμπιστευτῶ πῶς οἱ διαδικασίες ὠρμάνσεως τοῦ θέματος γιὰ τὴν λήψη συγκεκριμένων μέτρων εἶναι χρονοβόρες καὶ αὐτὸ ἐντείνεται στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, ὅπου οἱ ἀληθινὲς διαστάσεις τοῦ προβλήματος δὲν εἶχαν ἀντιμετωπισθεῖ μὲ κατανόηση».

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντῆς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρ. 50. Ἐτησίᾳ συνδρομῇ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 500, ἐξωτερικοῦ δολ. 15. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύσῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰομένηποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἀπρίλιος 1989

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Υ Π Ο

Α Ρ. Α. Α Σ Π Ι Ω Τ Η

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

Περιλαμβάνει σε 6' έκδοση τις μελέτες:

- 1) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
- 2) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ
- 3) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Πωλείται σε όλα τα βιβλιοπωλεία του Κέντρου και των Έπαρχιών.

Κεντρική διάθεση των τόμων και παραγγελίες: Γραφεία Περιοδικού

«Ακτίνες», Καρύτση 14 — 105 61 Αθήναι, — τηλ. 32 35 023.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΜΙΑ ΕΛΠΙΔΑ:
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Υ Π Ο

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

Ψυχιάτρου

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος Πρώτο

ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο

ΤΟ ΑΛΜΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

1. Ούτε μηχανή ούτε ζώο. 2. Ἡ προοδευτική πορεία. 3. Ἰδιαίτερα βοθητικά γνωρίσματα. 4. Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. 5. Ἡ ἀνθρωπίνη δραστηριότητα.

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ

1. Ἡ συνάντηση μὲ τὸ χρόνο. 2. Ἡ συνάντηση μὲ τὸν ἄλλο. 3. Ἡ γέτης. 4. Θετική καὶ ἀρνητική στάση.

Κεφάλαιο Τρίτο

ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

1. Καθολικότητα, αἰτιότητα, προσανατολισμός. 2. Τελικές φάσεις πνευματικῆς καρποφορίας.

Μέρος Δεύτερο

Η ΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο

Η ΑΡΧΙΚΗ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ

1. Ἐλευθερία. 2. Δικαιοσύνη. 3. Σωφροσύνη. 4. Ἀνδρεία.

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΟΤΑΝ ΖΗ Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Εἰρήνη. 2. Χαρά. 3. Ἀλήθεια ὡς τὴν Ἀγάπη. 4. Πρὸς τὴν Πηγὴ: τὸ Ἅγιον.

Πωλεῖται σὲ ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα. Κεντρικὴ διάθεσις:
Γραφεῖα περιοδικοῦ «Ἀκτίνες», Καρύτση 14, Ἀθήναι 124
Τηλ. 3235023
